

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

katedra pedagogiky

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Lucie Chourová

System ústavní výchovy a náhradní rodinné péče v ČR

System of institutional education and reserve family
care in the Czech Republic

Praha 2010

vedoucí práce: PhDr. Jitka Lorenzová, Ph.D.

PODĚKOVÁNÍ

Tímto bych ráda poděkovala všem vyučujícím na katedře pedagogiky, kteří mi v průběhu studia předali spoustu zajímavých a užitečných informací. Veliké poděkování pak patří PhDr. Jitce Lorenzové, Ph.D., která mi tuto práci vede a které jsem za její pomoc a podporu při psaní této práce velice vděčná.

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a že jsem uvedla všechny použité prameny a literaturu.

Lucie Chourová

V Salské dne 20.5.2010

A N O T A C E

Systém ústavní výchovy a náhradní rodinné péče v ČR (srovnání forem ústavní výchovy a náhradní rodinné péče)

CHOUROVÁ Lucie

Univerzita Karlova, Diplomová práce, 2009, 73 str.

Autor vychází z odborné literatury a příběhů lidí pojednávajících o problematice dětí žijících mimo biologickou rodinu. Srovnává zázemí a vliv prostředí ústavní péče s náhradní rodinnou péčí.

Autor dochází k předpokládaným závěrům, shodujícím se s odbornou literaturou i lidmi, kteří vyrůstali mimo svou biologickou rodinu, ať již v zařízení pro ústavní péči či v náhradní rodině. Tedy k tomu, že náhradní rodinná péče je jednoznačně vhodnější pro zdravý vývoj dítěte.

Klíčová slova: ústavní výchova – dětský domov – kojenecký ústav – diagnostický ústav – výchovný ústav – ústav sociální péče - osvojení – pěstounská péče

ANNOTATION

System of institutional education and reserve family care in the Czech Republic

Chourová Lucie

Charles University in Prague, Graduation thesis, 2009, 73 pgs.

Author comes out from expert literature and stories of people who are dealing the problem of children living outside their biological family. He compares the Zone of Interior and the influence of the surroundings of institutional care with reserve family care.

Author learns the anticipated conclusionns which are consistent with expert literature and people, who grew up outside their biological family, either in establishment for institutional care or in a substitutional family. The substitutional family care is unambiguously more suitable for healthy child progress.

Key words: institutional education - children's home – infantile institution – diagnostic institution – educational institution – social work - social care institution – adoption - fosterage

Obsah

Úvod.....	9
1. Ústavní výchova (ÚV)	9
1.1. Charakteristika	9
1.2. Pojmy vztahující se k ÚV	10
1.3. Druhy zařízení pro ústavní výchovu	12
1.3.1. Kojenecké ústavy	12
1.3.2. Dětské domovy	12
1.3.3. Diagnostické ústavy	13
1.3.4. Výchovné ústavy	14
1.3.5. Ústavy sociální péče.....	16
1.3.6. Střediska výchovné péče (SVP).....	17
1.3.7. Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.....	17
1.4. Orgány dohlížející na výkon ústavní výchovy.....	18
1.5. Organizace související s ústavní výchovou.....	20
1.5.1 Asociace náhradní výchovy (ANV)	20
1.5.2 Federace dětských domovů České republiky (FDD ČR).....	20
1.6. Hlavní nedostatky a problémy ústavního systému očima Fondu ohrožených dětí (FOD)	21
1.7. Kontrola v dětském diagnostickém ústavu	24
1.8. Psychická deprivace	24
1.9. Ústavní výchova na vlastní kůži	26
1.9.1 Příběh M.K.	26
1.9.2 Příběh O. N.	31
1.10. Úskalí ústavní výchovy	33
1.11. Ze statistik MŠMT	34
2. Náhradní rodinná péče	36
2.1. Charakteristika	36
2.2. Formy náhradní rodinné péče.....	36
2.2.1. Osvojení (Adopce)	36
2.2.3. Pěstounská péče	39
2.2.4. Pěstounská péče na přechodnou dobu.....	42

2.2.5. Poručenství.....	43
2.2.7. Hostitelská péče	44
2.3. Zprostředkování náhradní rodinné péče.....	45
2.3.1 Rozhodnutí.....	45
2.3.2 Žádost o NRP	45
2.3.3 Příprava a posouzení krajským úřadem	46
2.3.4 Čekání na nabídku dítěte	48
2.3.5 Poradní sbor	49
2.3.6 Kontakt s dítětem a jeho převzetí do péče	49
2.4. Organizace se vztahem k náhradní výchově	50
2.4.1 STŘEP.....	50
2.4.2 Středisko náhradní rodinné péče	51
2.4.3 Fond ohrožených dětí.....	51
2.4.4 Sdružení pěstounských rodin	52
2.4.5 ISIS.....	52
2.4.6 Rozum a Cit	53
2.4.7 Nadace Terezy Maxové.....	53
2.4.8 Organizace provozující domy na půl cesty	53
2.4.9 Organizace provozující podporované a chráněné bydlení	54
2.5. Postoj ministerstva zdravotnictví ke Klokánkům	54
2.6. Příběhy z praxe náhradní rodinné péče	55
2.6.1. Jsem adoptovaná... ..	55
2.6.2. Osvojené dítě.....	57
2.6.3. Toníček v pěstounské péči	59
2.7. Úskalí NRP	61
2.8. Ze statistik MPSV	63
Závěr	64
Seznam použité literatury.....	66
Přílohy.....	69

Seznam zkratek

ANV	Asociace náhradní výchovy
apod.	a podobně
atd.	a tak dále
fce	funkce
FDD	Federace dětských domovů
FOD	Fond ohrožených dětí
MZ	Ministerstvo zdravotnictví
např.	například
NRP	náhradní rodinná péče
OSPOD	Orgán sociálně-právní ochrany dětí
OU	odborné učiliště
PPP	Pedagogicko-psychologická poradna
SOU	střední odborné učiliště
SPC	Speciálně pedagogické centrum
SVP	Středisko výchovné péče
ÚV	ústavní výchova

Úvod

Cílem této práce je zaměřit se na systém ústavní výchovy a náhradní rodinné péče, porovnat oba tyto systémy a ukázat, která z forem je pro výchovu dítěte vhodnější, kde dítě nestrádá a jeho vývoj je optimální.

Chci poukázat na funkci systému, jeho možná úskalí či nedostatky nebo naopak výhody.

Zajímá mě, jak je dítě připraveno do života z ústavního zařízení a jak z pěstounské péče. Dále pak to, jaký způsob života vede v ústavní výchově a v náhradní rodinné péči, jaké školy může navštěvovat, kam má možnost se profesně směřovat a jaké má možnosti po dosažení zletilosti. Budu se opírat o zákony, názory institucí a odborníků zabývajících se touto problematikou, ale také zkušenostmi osob, kterých se tato problematika týká nejvíce.

1. Ústavní výchova (ÚV)

1.1. Charakteristika

Ústavní výchova je opatření, které nařizuje soud v občansko-právním řízení nezletilci do 18 let věku v případech, kdy jiná výchovná opatření nevedla k nápravě nebo když rodiče z vážných důvodů nemohou výchovu dítěte zabezpečit.

Do ústavní výchovy tedy nařizuje soud vřadit nezletilého, jehož výchova je vážně ohrožena či narušena. Patří sem i situace, kdy rodiče sami vedou nemravný život a jsou špatným vzorem pro dítě. Další možností pro nařízení ústavní výchovy je skutečnost, že rodiče nemohou ze závažných důvodů výchovu dítěte zabezpečit (například proto, že zahynuli) a není momentálně možné jiné řešení.

Nařizuje se tedy z důvodů sociálních a výchovných.

Výkon ústavní výchovy u dětí do 3 let věku zajišťují zdravotnická zařízení, a to kojenecké ústavy a dětské domovy pro děti do tří let. U jedinců od 3 do 18 let pak školská zařízení, a to v případech ze sociálních důvodů dětské domovy nebo ústav sociální péče tam, kde se jedná o závažné kombinované postižení nebo těžkou mentální retardaci. Pokud jde o nařízení ústavní výchovy z výchovných důvodů, zajišťují výkon výchovné ústavy.

1.2. Pojmy vztahující se k ÚV

Nařízení ústavní výchovy může být z důvodů vymezených § 46, zákonem 94/1963 Sb. o rodině. A to pokud je výchova dítěte vážně ohrožena či narušena a jiná výchovná opatření nevedla k nápravě. Nebo pokud z jiných vážných důvodů nemohou rodiče výchovu dítěte zabezpečit. Soud může v těchto případech nařídit ústavní výchovu nebo svěřit dítě do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (§ 42 zák. 359/1999 Sb.)

Před nařízením ústavní výchovy musí soud zkoumat, jestli je možné výchovu dítěte zabezpečit náhradní rodinnou péčí nebo rodinnou péčí v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Toto má přednost před ústavní výchovou.

Ústavní výchovu zruší soud tehdy, pominou-li její důvody či v případě, je-li možné zajistit náhradní rodinnou péči.

Soud je povinen nejméně 1 za 6 měsíců přezkoumat, zda trvají důvody pro nařízení tohoto opatření a zda je možné zajistit náhradní rodinnou péči. Proto si vyžádá zprávy OSPOD, (orgán sociálně-právní ochrany dětí) vyjádření dítěte a vyzve k vyjádření rodiče dítěte. (§ 46, zákon o rodině)

K nařízení ÚV se vztahuje dále §14 zákon 359/1999, podle kterého podává obecní úřad obce s rozšířenou působností návrh soudu na nařízení ústavní výchovy.

Uložení ochranné výchovy

Uložení ochranné výchovy je možné dle zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých dalších zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže). Dle § 22 tohoto zákona pro mladistvé a § 93 pro děti mladší 15 let.

Dítětem se podle tohoto zákona rozumí ten, kdo v době spáchání činu jinak trestného nedovršil patnáctý rok věku, mladistvým se rozumí ten, kdo v době spáchání deliktu dovršil patnáctý rok a nepřekročil osmnáctý rok svého věku. Mládeží se pak rozumí děti mladší patnácti let a mladiství.

Podle ustanovení § 22 zákona č.218/2003 Sb., může soud pro mládež uložit mladistvému ochrannou výchovu, pokud:

- a) pokud o výchovu mladistvého není náležitě postaráno a nedostatek řádné výchovy nelze odstranit v jeho vlastní rodině nebo v rodině, v níž žije,
- b) dosavadní výchova mladistvého byla zanedbána, nebo
- c) prostředí, v němž mladistvý žije, neposkytuje záruku jeho náležité výchovy, a nepostačuje uložení výchovných opatření.

Paragraf 93 hovoří o tom, že pokud se dítě mladší 15 let dopustí činu jinak trestného, může mu soud zpravidla na základě pedagogicko-psychologického vyšetření uložit tato opatření:

- a) dohled probačního úředníka,
- b) zařazení do terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného výchovného programu ve středisku výchovné péče
- c) ochrannou výchovu.

Ochranná výchova je dítěti uložena v případě, že spáchalo čin, za který trestní zákon dovoluje uložení výjimečného trestu, a které v době spáchání činu dovršilo 12 rok a je mladší 15 let. Potom také v případě, pokud je dítě mladší 15 let, odůvodňuje to povaha spáchaného činu jinak trestného a je-li to nutné k zajištění jeho řádné výchovy.

Ochranná výchova trvá po dobu, po kterou to vyžaduje její účel. Nejdéle však do věku 18 let, nebo může soud ochrannou výchovu prodloužit do dovršení 19 roku, a to v případě, vyžaduje-li to zájem mladistvého.

Soud také může dle § 23 přeměnit ochrannou výchovu na ústavní výchovu nebo může rozhodnout o podmíněném umístění mladistvého mimo takové výchovné zařízení. Přitom může mladistvému uložit dohled probačního úředníka nebo jiné výchovné opatření.

Předběžné opatření

Podle zákona č. 99/ 1963 Sb., občanský soudní řád, může být předběžným opatřením účastníku uloženo, aby odevzdal dítě do péče druhého z rodičů nebo do péče toho, koho označí soud. Tohoto opatření se využívá v případě, ocitlo-li se nezletilé dítě bez jakékoli péče nebo jsou-li jeho život nebo příznivý vývoj vážně ohroženy nebo narušeny.

Předběžné opatření trvá po dobu jednoho měsíce a může být i opakovaně prodlouženo tak, aby celková doba trvání nepřesáhla 6 měsíců. Soud vydává toto opatření v případech nebezpečí z prodlení či při řešení nenadálé, akutní situace jedince. Má krátkodobé poslání a je následně soudem dořešeno, tedy může být zrušeno nebo soud nařídí ústavní výchovu.

Podá-li na předběžné opatření návrh obecní úřad obce s rozšířenou působností, tedy orgán sociálně právní ochrany dítěte, soud o něm musí rozhodnout ve lhůtě 24 hodin od podání.

1.3. Druhy zařízení pro ústavní výchovu

- Kojenecké ústavy
- Dětské domovy
- Diagnostické ústavy
- Výchovné ústavy
- Ústavy sociální péče
- Střediska výchovné péče
- Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc

1.3.1. Kojenecké ústavy

Kojenecký ústav je zařízení pro děti do 1 roku věku. Spadá pod resort zdravotnictví.

Jsou sem umísťováni novorozenci, o které se rodiče nechtějí nebo nemohou starat. Dítě je zde umístěno do doby, než pomine skutečnost, pro kterou se biologičtí rodiče nemohli o dítě starat, a to v případě, že se o ně starat chtějí, ale z vážných důvodů nemohou. V případě, že jde o dítě, o které se rodiče starat nechtějí, je zde do doby než je dítě právně volné (tedy je k dispozici žadatelům o náhradní rodinnou péči). Poté ho lze umístit do náhradní rodiny, v případě, že o ně taková rodina jeví zájem. Pokud takový případ nenastane, dítě z tohoto ústavu přechází v jednom roce věku do „batolícího“ dětského domova.

1.3.2. Dětské domovy

Dětské domovy jsou dvojího druhu. Jedny, tzv. „batolecí“ dětské domovy jsou určeny pro děti do 3 let a spadají pod resort zdravotnictví a druhé jsou učené dětem od 3 do 18 let a jsou řízené resortem školství.

V „batolecím“ dětském domově dítě žije do 3 let věku, pokud snad není dříve zařazeno do rodiny, ať již původní či náhradní.

Z dětského domova spadajícího pod resort školství dítě odchází nejpozději v 18 letech věku, pokud také nebylo dříve zařazeno zpět do rodiny či náhradní rodinné péče nebo pokud nebylo

například přeřazeno do jiného zařízení. Základní organizační jednotkou tohoto zařízení je rodinná skupina, kterou zde tvoří nejméně 6 a nejvíce 8 dětí.

Tato zařízení jsou určena dětem tělesně a duševně zdravým, bez vážných výchovných problémů. Nabízí dětem určitou volnost, nejsou pod neustálým dohledem jako v jiných zařízeních, výchovní pracovníci se dětem věnují, provozují sportovní činnosti, různé zájmové kroužky, apod. Spousta domovů je již v dnešní době dobře vybavena, ať už horskými koly, posilovnou, počítačem či dalším materiálním vybavením.

Ovšem jak se dočteme z příspěvku nazvaném *Ústavní výchova na vlastní kůži*, dětský domov v Klánovicích nabízí i jiné vybavení, čímž mám na mysli samotku, o které se dočtete ve zmíněném příspěvku. A pokud nabízejí některé další domovy podobné či jiné, třeba horší podmínky nelze vyloučit. To by bylo možné v případě kontroly všech zařízení v ČR.

1.3.3. Diagnostické ústavy

Diagnostické ústavy jsou určeny dětem od 3 do 18 let a spadají pod resort školství. Člení se dle věku na dětské diagnostické ústavy a diagnostické ústavy pro mládež. Důvody k přijetí mohou být sociální i výchovné. Děti přicházejí buď z terénu (z rodin nebo jsou zadrženy na útěku), mohou sem být také ale přijaty k vyšetření z jiných školských zařízení, kde s nimi byly vzdělávací nebo výchovné problémy.

Zde jsou diagnostikovány všechny děti, které mají být umístěny v kolektivní péči, a to proto, aby se zjistilo, jaké prostředí by pro dítě bylo nejvhodnější a kam je tedy umístit.

Jsou zde tedy společně diagnostikovány děti bez výchovných problémů s dětmi s vážnými výchovnými problémy, kteří mají mnohdy zkušenosti s kriminalitou, drogami, alkoholem a dalšími negativními jevy.

Diagnostická doba činí 8 týdnů, během nichž je jedinec vyšetřen po stránce pedagogické, psychologické, sociální a zdravotní. Zjišťuje se stupeň mravního narušení nebo sociální zanedbalosti, jejich příčiny a možnosti nápravy. Základní organizační jednotkou v tomto zařízení je výchovná skupina, již tvoří nejméně 4 a nejvíce 6 dětí,

Při těchto zařízeních jsou zřizovány školy, které zajišťují vzdělání podle vzdělávacích programů ZŠ, ZVŠ, výjimečně i PŠ. nebo pokračují výukou všeobecně vzdělávacích předmětů v případě, že před příchodem do tohoto zařízení svěřenci navštěvovali učební obor nebo střední školu.

V těchto zařízeních jsou tzv. záchytné cely, které jsou určeny dětem zadrženým na útěku, dětem, které utekli z tohoto zařízení a dětem z tohoto zařízení za závažnější porušení řádu.

Některé cely jsou krajně nevyhovující, bez sociálního zařízení, vybaveny jen železnou postelí. Okno je zamřížované, navíc na zámek, takže větrání je závislé na ochotě personálu. Jistě se stala situace, kdy se dítě nedobouchalo na vychovatelku a bylo nuceno vykonat potřebu na podlaze cely. Takovéto situace zasáhnou dětskou psychiku nepochybně.

Dle zákona má diagnostický ústav tyto funkce :

- a) diagnostické – vyšetření úrovně dítěte za pomoci pedagogických a psychologických činností
- b) vzdělávací – zjišťuje se úroveň dosažených znalostí a dovedností, stanovují se a realizují vzdělávací potřeby v zájmu rozvoje osobnosti dítěte přizpůsobené jeho předpokladům a možnostem
- c) terapeutické – díky psychologickým a pedagogickým činnostem směřují k nápravě chování dítěte
- d) výchovné a sociální – tyto funkce (fce) se vztahují k osobnosti dítěte, jeho sociálně-právní ochraně a k jeho rodinné situaci. Také dle potřeby sjednává zdravotní vyšetření dítěte.
- e) organizační – umíst'ování dětí do zařízení v územním obvodu diagnostického ústavu, popřípadě i mimo tento obvod. Spolupráce s orgánem sociálně-právní ochrany při návrhu na nařízení předběžného opatření, které bude vykonáváno v tomto ústavu nebo na návrh tohoto ústavu v jiném zařízení
- f) koordinační – prohloubení a sjednocení postupů ostatních zařízení v rámci obvodu ústavu, sjednocení součinnosti s orgány státní správy a dalšími

1.3.4. Výchovné ústavy

Výchovné ústavy jsou zařízení pro děti a mládež s poruchami chování. Sem jsou posílány k výchově právě ty děti z diagnostického ústavu, které mají vážné výchovné problémy a rodiče si s nimi sami nedokáží poradit, dítě jim „přerostlo přes hlavu“.

Svěřenci nemohou volně opouštět prostory ústavu a jsou stále pod dohledem výchovných pracovníků.

Pracovníky těchto zařízení by měli tvořit učitelé a vychovatelé, u nichž je požadováno vysokoškolské vzdělání, a sociální pracovníce.

Tyto ústavy členíme dle věku svěřenců na Dětské domovy se školou (dříve Dětské výchovné ústavy) a Výchovné ústavy (dříve Výchovné ústavy pro mládež). I v těchto zařízeních je

základem organizace výchovná skupina, která v tomto ústavu může pojímat nejméně 5 a nejvíce 8 dětí.

Dětský domov se školou

Sem jsou umístěny děti zpravidla od 6 let do doby ukončení povinné školní docházky. Těchto zařízení je v naší republice 29. Jsou sem umísťovány děti, které nezvládají mírnější režim v dětském domově, nejsou schopny se v něm zařadit do kolektivu, nespolupracují s výchovnými pracovníky apod. Dále pak ty děti, které opakovaně z domova utíkají, páchají trestnou činností, mají zkušenosti s alkoholem, drogami, záškoláctvím a dalšími jevy. Škola je většinou pro děti zařízena v areálu ústavu, čímž jsou odříznuty od styku s ostatními vrstevníky.

Dle zákona 109/2002 se pro děti se závažnými poruchami, které nemohou plnit povinnou školní docházku jinde, se zřizuje škola jako součást tohoto zařízení.

Výchovný ústav

Sem jsou umísťovány děti starší 15 let většinou z dětského výchovného ústavu, kteří ukončili povinnou školní docházku a jejich ústavní výchova nadále nařízením soudu trvá. A dále pak mladiství z domovů, jejichž výchova je narušena a věkem spadají do tohoto výchovného ústavu pro děti a mládež.

Dle zákona může být do tohoto ústavu umístěno i dítě starší 12 let, pokud má uloženu ochrannou výchovu a projevují-li se v jeho chování tak závažné poruchy, že nemůže být umístěno v dětském domově se školou. Ve výjimečných případech je zde možné při zvláště závažných poruchách chování umístit také dítě s nařízenou ústavní výchovou starší 12 let.

Všechna tato zařízení jsou rozdělena dle pohlaví svěřenců. Můžeme jich u nás navštívit 34.

Dle zákona o výkonu ústavní výchovy se pro děti po dokončení povinné školní docházky, které nemohou být zařazeny do jiné školy, může být škola poskytující střední nebo střední odborné vzdělání zřízena v tomto zařízení. Avšak Procházková (In Pipeková, 1998) uvádí, že zdělávání zajišťuje OU (odborné učiliště), SOU (střední odborné učiliště) nebo praktická škola. Tyto instituce jsou ve většině případů umístěny také v areálu výchovného ústavu či jeho blízkosti.

Školy, kde lze získat maturitu v ústavech nejsou. Svěřenci si navíc obor nemohou zvolit, ale jsou jim vybírány dle vyšetření a podle toho, ve kterém učebním oboru je volné místo. Jak

dále uvádí, mnoho pobytů bývá přerušováno kvůli útěkům či pobytům ve věznici. Proto mají největší využití dvouleté učební obory nebo praktická škola. Pokud nelze realizovat z časových důvodů ani toto studium, jsou svěřenci zařazeni v době výuky do pracovních výchovných skupin. Pracují tak pod dohledem pracovníka ústavu v areálu zařízení či nějakém smluvním podniku.

1.3.5. Ústavy sociální péče

Tato zařízení spadají pod ministerstvo práce a sociálních věcí. Jsou sem umísťovány děti s mentálním a tělesným postižením.

Tento ústav je ovšem odlišný od zařízení předchozích již svou charakteristikou, dále pak proto, že jsou sem umísťovány vedle „opuštěných dětí“ i ty děti, kteří nepotřebují náhradní rodinu, neboť ta jejich je funkční. Jen se o péči o dítě se zařízením dělí, což je ve prospěch dítěte, neboť zde získává odbornou péči, kterou jeho postižení vyžaduje.

Někdy sem bývají umísťovány děti, u nichž je chybně diagnostikována mentální retardace na místo deprivace z výše uvedených typů ústavních zařízení, kde dítě strádá, jelikož vyrůstá v nepodnětném prostředí s nedostatkem mateřského citu.

Tato zařízení nabízejí svým klientům:

Denní pobyt – dítě dochází do zařízení každý den a tentýž den se vrací zpět k rodině. Jistě je ve většině případů vhodné do takového zařízení dítě doprovázet, neboť je mu zde poskytnuta odborná pomoc, která by mu doma poskytnuta být nemohla. Jedná se zejména o rehabilitaci, apod.

Týdenní pobyt – Dítě pobývá v zařízení v pracovní dny a na víkend se vrací do rodiny. Je to neoptimálnější řešení, neboť nezaniká vazba s rodinou. Dítě se těší domů, a naopak se těší i zpět do ústavu, neboť je zvyklé na tamní harmonogram dne. Ten v rodině někdy není dodržován, neboť někteří rodiče se za své postižené dítě stydí, a proto s ním nejdou ani na krátkou procházku.

Celoroční pobyt – bohužel se využívá nejvíce. Jedná se o takový pobyt, kdy je dítě v zařízení umístěno po celý rok. Pokud rodinu má, navštěvovat ji může, pokud o to ovšem rodina stojí a dítě si z ústavů vyzvedne.

1.3.6. Střediska výchovné péče (SVP)

Tato střediska jsou zaměřena na poskytování preventivní výchovné péče dětem a mladistvým od 6 do 18 let. Byla zřízena v roce 1991. Od roku 1998 jsou zařazena do systému pedagogicko-psychologického poradenství. To tvoří pedagogicko-psychologické poradny (PPP), speciálně pedagogická centra (SPC) a SVP. Mohou být zřizována jako samostatná pracoviště soukromá či školská, nebo být součástí existujících výchovných zařízení. Nejčastěji vznikají při diagnostických nebo výchovných ústavech. (Procházková: In Pipeková, 1998)

Některá střediska fungují pouze jako ambulantní, jiná nabízí pomoc také internátní.

Ambulantní odborná činnost je:

- a) diagnostická – vstupní a následná vyšetření, zejména speciálně pedagogická psychologická
- b) poradenská a metodická – pro rodiče, klienty, učitele, vychovatele
- c) terapeutická – jedná se zejména o rozhovory, individuální a rodinnou terapii, muzikoterapii, terapii hrou a relaxační techniky
- d) vzdělávací, preventivně výchovná – zde jsou to přednášky, besedy na aktuální témata pro školy, účast na pravidelných setkáních výchovných poradců, pracovníků PPP, pracovníků OSPOD (orgán sociálně-právní ochrany dětí) v celé spádové oblasti, úzká spolupráce s probační a mediační službou

Internátní pobyt – SVP poskytují dvoutýdňové pobyty dětem s poruchami chování, s problémy ve vztazích a komunikaci v rodině nebo širším sociálním prostředí. V rámci pobytu je nabízena komplexní diagnostika, individuální a skupinová terapie, spolupráce se školami klientů během pobytu i po jeho ukončení.

1.3.7. Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc

Právní rámec pro tato zařízení je ukotven v § 42 zákona 359/199 Sb.

Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc poskytují ochranu a pomoc dítěti, které se ocitlo bez jakékoliv péče nebo jsou-li jeho život nebo příznivý vývoj vážně ohroženy, jde-li o dítě tělesně nebo duševně týrané nebo zneužívané anebo o dítě, které se ocitlo v prostředí nebo situaci, kdy jsou závažným způsobem ohrožena jeho základní práva. Ochrana a pomoc takovému dítěti spočívá v uspokojování základních životních potřeb, včetně ubytování, a v zajištění lékařské péče zdravotnickým zařízením, psychologické a jiné obdobné nutné péče. V zařízení se poskytuje ochrana a pomoc dítěti v případech uvedených v §37, a to po dobu, než rozhodne soud o návrhu obecního úřadu obce s rozšířenou působností na nařízení předběžného opatření.(zákon 359/1999 Sb.)

Zřizování a provoz zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc umožňuje zákon i nestátním organizacím.

Zákon o sociálně-právní ochraně nestanoví, zda tato zařízení mají být provozována na bázi ústavní nebo rodinné výchovy.

Tato zařízení provozuje např. Fond ohrožených dětí, jenž se rozhodl pro rodinnou výchovu a provozuje několik těchto zařízení pod názvem Klokánek.

1.4. Orgány dohlízející na výkon ústavní výchovy

Veřejný ochránce práv

Ombudsman práv dohlíží na výkon ústavní výchovy dle zákona č. 381/2005 Sb. o veřejném ochránci práv, který je nutný respektovat od 1. ledna 2006.

Povinnosti ombudsmana se rozčílily o úkol provádět návštěvy všech míst, kde je možné nalézt osoby omezené na svobodě. Mezi tato místa patří také zařízení, v nichž se vykonává ochranná nebo o ústavní výchova. Jedná se tedy o diagnostické ústavy, dětské domovy, dětské domovy se školou a výchovné ústavy, kojenecké ústavy, zařízení sociálně-právní ochrany dětí, tj. zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, dále také o ústavy sociální péče.

Při svých systematických návštěvách se má zaměřovat také na případy, kdy by jednání odpovědných osob nebo stav v zařízeních neodpovídal principům demokratického právního státu. To znamená např. takové jednání, které nerespektuje lidskou důstojnost, ponižující zacházení či trestání, nerespektování sociální autonomie, soukromí, neplnění péče standardů kvality zacházení apod.

Je oprávněn bez ohlášení navštívit jakékoli zařízení, hovořit s osobami o samotě, prohlédnout si jakýkoli prostor v zařízení, studovat písemnosti a spisy, klást otázky a dostávat odpovědi.

Po provedení návštěvy vypracovává zprávu, v níž doporučuje provedení jistých opatření vedoucích k nápravě a postupně se snaží přimět zařízení k aktivitě vedoucí ke zlepšení stavu.

Výsledkem jeho práce je vytvoření a následné prosazování standardů zacházení s osobami, které by měli jednotlivá zařízení dodržovat.

O sjednání nápravy se může obracet na nadřízené úřady, případně na vládu či Poslaneckou sněmovnu.

Orgán sociálně-právní ochrany dětí

Dle zákona 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, konkrétně dle § 29, má orgán sociálně –právní ochrany (resp. obecní úřad obce s rozšířenou působností) zákonem uloženou povinnost sledovat zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy. Jeho zaměstnanec je povinen nejméně jednou za 6 měsíců navštívit dítě, kterému byla nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova. Je oprávněn hovořit s dítětem bez přítomnosti dalších osob, zejména zaměstnanců ústavního zařízení, a má právo nahlížet do dokumentace, kterou ústavní zařízení o dítěti vede. Zjistí-li, že ústavní zařízení porušilo povinnosti vyplývající z tohoto zákona nebo zvláštních právních předpisů, je povinen tuto skutečnost neprodleně oznámit obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností a zřizovateli tohoto ústavního zařízení, popřípadě orgánu, který je zřizovateli nadřízen, a soudu, který nařídil ústavní výchovu nebo uložil ochrannou výchovu.

Státní zastupitelství

§ 39 zák. 109/2002 říká, že dozor nad dodržováním právních předpisů při výkonu ústavní a ochranné výchovy provádí v zařízeních pro tento výkon pověřený státní zástupce, v jehož obvodu se zařízení nachází.

Je oprávněn do zařízení vstupovat v kteroukoliv dobu, nahlížet do povinné dokumentace, podávat návrh na zrušení nařízené ústavní výchovy nebo uložené ochranné výchovy, vydávat příkazy k dodržování předpisů, jež platí pro ono zařízení a prověřovat rozhodnutí a postupy ředitele.

1.5. Organizace související s ústavní výchovou

1.5.1 Asociace náhradní výchovy (ANV)

Tato asociace je občanským sdružením sídlícím na Praze 2 v Lublaňské ulici 33. (Na stejné adrese nalezneme diagnostický ústav pro mládež, konkrétně pro chlapce)

Asociace sdružuje jednotlivce i instituce zabývající se výchovou a vzděláváním dětí žijících mimo rodinu, ale také prevencí a ochranou mládeže před škodlivými vlivy. Jejím cílem je organizování dalšího vzdělávání jejich členů, koordinace odborných vlivů a zvýšení kvality práce. Toto má směřovat ke zkvalitnění péče o děti a mládež. (Asociace náhradní výchovy)

„Činnost sdružení je zaměřena zejména:

- a) na zkvalitnění péče o děti a mládež umístěné v náhradní výchově
 - b) na organizování a provádění kursů, školení a výcviku, související s problematikou náhradní výchovy
 - c) na zvyšování informovanosti a odbornosti pracovníků v oblasti náhradní výchovy.“
- (Asociace náhradní výchovy)

1.5.2 Federace dětských domovů České republiky (FDD ČR)

FDD ČR je organizace, jež sdružuje pracovníky zařízení pro výkon ústavní výchovy. Jejimi členy se mohou stát i další zájemci o pomoc dětem z těchto zařízení.

„Pro své členy zajišťuje:

- a) dvakrát ročně odborné semináře, popř. i se zahraniční účastí
- b) vydávání bulletinu s příspěvky z odborných seminářů, přehledem činnosti výboru a informacemi
- c) regionální zasedání k aktuálním problémům výchovné pomoci
- d) spolupráci s výzkumnými pracovišti a vysokými školami v oblasti pedagogiky, psychologie, speciální a léčebné pedagogiky
- e) výměnné pobyty v zahraničí

Pro děti a nezaopatřené osoby v zařízeních pro výkon ústavní výchovy pořádá, zajišťuje:

- a) prázdninové pobyty a turistické srazy

- b) kulturní přehlídky a soutěže (Nejmilejší koncert, Divadelní přehlídka)
- c) domácí a sportovní soutěže (atletika, malá kopaná)
- d) výměnné letní a zimní pobyty v tuzemsku i v zahraničí
statut FDD ČR“ (Federace dětských domovů)

1.6. Hlavní nedostatky a problémy ústavního systému očima Fondu ohrožených dětí (FOD)

1) Rozdělení mezi tři resorty – zdravotnictví, školství, práce a sociálních věcí má za následek:

- Rozdělování sourozenců podle věku a zdravotního stavu. (Jen pro případ náhradní rodinné péče zákon o sociálně- právní ochraně dětí stanoví, že sourozence je třeba umísťovat společně!)
- Časté střídání ústavních zařízení – ze zdravotnických do školských.
- Tříleté dítě tak vystřídá čtyři ústavy – kojenecký, „batolecí“ dětský domov, diagnostický ústav a dětský domov náležející resortu školství.
- Mimořádně velký nedostatek podnětů u dětí do 3 let, které jsou vychovávány ve skupinách až deseti dětí stejného věku na jednu sestru a nemají možnost čerpat podněty od starších dětí.
- Velmi časté střídání personálu pečujícího o děti ve zdravotnických zařízeních. O jedno dítě vyrůstající zde od narození do tří let pečuje postupně nejméně 28 zdravotních sester – děti podle věku a stupně svého vývoje přecházejí zpravidla do sedmi samostatných oddělení, přičemž v každém se střídají čtyři sestry.

2) Nevhodné typy ústavních zařízení i v rámci resortu

školství mají za následek:

- Rozdělování sourozenců i v rámci soustavy školských zařízení podle věku, pohlaví, mentální úrovně a výchovných problémů do dětských diagnostických ústavů, diagnostických ústavů pro mládež, dětských domovů, zvláštních škol internátních, dětských výchovných ústavů, výchovných ústavů pro mládež,
- Zbytečnou diagnostiku dětí bez poruch chování a jejich společnou výchovu s dětmi se zkušenostmi s kriminalitou, drogami, alkoholem a prostitucí,
- Chybí zařízení pro děti se závislostmi a s těžkými poruchami chování a jasná diferenciací výchovných ústavů podle přísnosti režimu

3) Různá úroveň péče i v rámci jednoho typu zařízení:

- Zařízení se liší jak materiálem vybavením (ložnice po deseti dětech i pokojíky pro dva nebo jedno dítě), tak i ve vztahu k vychovatelům (od tykání a oslovování jako teta a strejda až po vykání a oslovování pane vychovatelem),
- Různý je počet dětí ve skupinách, od osmi do patnácti na jednoho vychovatele,
- Různé jsou i možnosti dětí poznávat normální život, od umožňování tzv. hostitelské péče po skleníkovou výchovu jen v zařízení,
- Internátní způsob výchovy (tj. absence rodinných buněk) je zcela nevhodný.

4) K personálnímu obsazení:

- Vychovatelé nemusí mít na rozdíl od pěstounů psychologické vyšetření ani předkládat výpis z rejstříku trestů

- Časté střídání služeb vede k tomu, že i v dětském domově rodinného typu je k rodině daleko – zejména noční služba zpravidla jednoho nekvalifikovaného vychovatele na celé zařízení nebo patro je nevhodná

5) Nevhodné financování podle normativu „na hlavu“:

- Vede k ekonomickému tlaku na plnou obložnost, která je na překážku snaze o zajištění náhradní rodinné péče,
- Při malé obložnosti dochází k pro pouštění personálu a spojování výchovných skupin. Dle odhadu stojí ročně ústavní péče na jedno dítě 200 000 – 300 000 Kč (na pěstounskou péči přitom stát vydává kolem 60 000 Kč)

6) Další negativní důsledky ústavní výchovy:

- Výzkumy i praxe potvrzují, že ti, kteří prožili velkou část dětství v ústavu, často nejsou schopni integrovat se bez problémů do společnosti
- Mají velké problémy při plnění své rodičovské role, jejich děti často končí v ústavní výchově nebo jsou zanedbávány či týrány
- Nejsou schopni navazovat trvalé a kvalitní mezilidské vztahy
- Dosahují nižšího vzdělání, než umožňuje jejich inteligence
- Dosahují vysokou míru kriminality (muži až 54% - viz výzkum prof. Matějčka)
- Dle výzkumu prof. Koluchové až čtvrtina dětí umístěných v ústavech sociální péče jako nevzdělavatelné se tam dostala v důsledku nerozpoznané ústavní deprivace – v podnětném rodinném prostředí by tyto děti byly schopny absolvovat nejen zvláštní, ale někdy i základní a střední školu
- Systém odměn a trestů vede k účelovému chování (chovám se dobře, protože z toho budu mít výhodu), což brání rozvoji svědomí jakožto zvnitřnělé zábrany před špatným chováním
- Zrušení ústavní výchovy trvá řadu měsíců, i když podmínky jejího nařízení již pominuly
- Děti odcházejí z ústavní péče po dosažení zletilosti často nepřipravené do života, nezralé, sociálně opožděné

- Četnost návštěv rodičů je zcela v kompetenci jednotlivých ústavních zařízení

1.7. Kontrola v dětském diagnostickém ústavu

Na webových stránkách FOD můžeme nalézt záznam o kontrole v diagnostickém ústavu v Praze 4 a taktéž výňatek z Vnitřního řádu zmiňovaného ústavu.

„Citace ze zápisu z kontroly provedené dne 25. 6. 2001 v Dětském diagnostickém ústavu v Praze 4 členem sekce proti mučení Rady vlády ČR pro lidská práva panem dr. Ladislavem Zambojem: "Záchytné cely jsou dle mého názoru krajně nevyhovující - jsou malé, bez sociálního zařízení, menší dvoulůžková cca 7 - 8 metrů čtverečních, kromě dvou malých a úzkých železných postelí v místnosti nic není (ani kbelík), okno je zamřížované z venku, okno je na zámek, takže větrání je odvislé na ochotě personálu, zdi jsou popsány hanlivými výrazy na adresu personálu. Druhá záchytná místnost je větší, je tam ale i více lůžek. Cely působí ponurým dojmem. Vzhledem k tomu, že pomocná vychovatelka má i jiné povinnosti než se starat o děti umístěné v záchytné cele, dovedu si představit dětmi popisované situace, kdy se na ni nedobouchaly a byly nuceny vykonat svou potřebu na podlahu cely. Jsou sem umisťovány děti zadržené na útěku, děti, které utekly z tohoto zařízení a dále děti z tohoto zařízení za závažnější porušení řádu."

Citace z platného Vnitřního řádu DDÚ Praha 4, schváleného pedagogickou radou zařízení dne 14. 9. 1994: "Na záchytové oddělení jsou přijímány děti ve věku od 3 do 15 let, zadržené na území hl. m. Prahy, nebo v obci, pro kterou jsme nejbližší DDÚ, které utekly od rodiny nebo z kolektivního výchovného zařízení a mají bydliště mimo Prahu. Záchytové oddělení mají v péči pomocné vychovatelky. Ostatní vychovatelé pouze využívají záchyt k příjmu dětí." (Fond ohrožených dětí)

1.8. Psychická deprivace

Tento termín často slycháváme v souvislosti s dětmi, které vyrůstají v ústavních zařízeních. Dle Matějčka a Langmeiera (1997) je psychická deprivace stav vzniklý na základě toho, že nemá subjekt příležitost uspokojovat některé ze základních psychických potřeb, a to v dostačující míře a po dost dlouhou dobu.

Jak Koluchová (In Matějček, 2002) uvádí, psychické potřeby dělí výše zmínění autoři do čtyř úrovní, které se však vzájemně prolínají. Co se týká první úrovně, jedná se o potřebu podnětů v přiměřené míře a variabilitě. Dítě kolem sebe potřebuje hračky, hezké prostředí, osoby, které se s ním mazlí a smějí se na něj. Ve druhé úrovni jde o potřebu smysluplného světa. Zde se míní stálost prostředí, řád, pravidelnost. Třetí úroveň představuje citové, emoční potřeby. Tedy trvalý kladný vztah k mateřské osobě, kladný vztah s ostatními členy rodiny, později pak důvěrný vztah s partnerem. Poslední úroveň je sociální, tedy uvědomění si sebe sama, sebevědomí, sebepojetí, identita, potřeba někam patřit. Tedy být členem rodiny, kamarádem apod. V neposlední řadě je také důležitá potřeba sdílet s někým budoucnost. Za bývá někdy uváděna jako úroveň pátá.

„ U dětí v dětských domovech nutně musíme počítat se závažnou psychickou deprivací v časném věku, a to jak u chlapců, tak u děvčat.“ (Matějček, Langmeier, 1997).

S tím souhlasí i Krejčířová. „Psychická deprivace znamená naopak dlouhodobý nedostatek uspokojení potřeby lásky, vřelého intenzivního vztahu a dostatečného přísunu přiměřených podnětů z prostředí, a postihuje proto většinu dětí vyrůstajících v útlém věku v ústavních zařízeních, kde přes všechny snahy o zkvalitnění péče je příležitost k vytvoření výlučného a těsného citového pouta dítěte s náhradními pečovateli nedostatečná.“ (Říčan, Krejčířová, 1997)

Dle dlouhodobých výzkumů prof. PhDr. Zdeňka Matějčka, PhDr. Věduny Bubleové a PhDr. Jiřího Kovaříka (1997), kdy sledovali 60 dětí z dětských domovů, je možné nalézt tyto jejich závěry. U zkoumaného vzorku lidí, ve 40 letech jejich věku, lze konstatovat nízkou společenskou kompetenci, nízký skóre sociální integrace, nízkou úroveň školního vzdělání. Muži často v rejstříku trestů, svobodní nebo rozvedení, mající problémy s láskou a v sexuálních vztazích. Jsou celkově vysoce nespokojeni s dosavadním životem. Ženy často uvádějí interrupce.

PhDr. Karel Plocek, jenž přispěl kapitolou Psychopatologie dětského věku a dospívání do knihy Výchovná problematika v dětských zařízeních, jenž je dílem kolektivu autorů, uvádí: „Rovněž v případě deprivace je nejlepší formou nápravy prevence; u dětí z ústavních podmínek je to jejich co nejvčasnější převedení do některé z forem náhradní rodinné péče, v kolektivně výchovných zařízeních je to pak zavedení změn, jež je přibližují co nejvíce modelu rodinné výchovy.“

Z důvodu psychické deprivace v ústavních zařízeních může dojít k mylnému zařazení svěřených dětí. „...Když jsme před 30 lety začínali psychologicky a psychiatricky vyšetřovat děti v ústavech sociální péče pro mentálně postižené, tedy nevzdělavatelné, setkali jsme se tam s takovými, které byly podle našeho vyšetření i podle názoru zkušených vychovatelek primárně normální nebo jen zcela lehce postižené. Ústavním prostředím, v němž žily od narození nebo od útlého věku, byly však natolik deprivovány, že se jevíly perspektivně jako nevzdělavatelné a s diagnózou imbecilita byly ve třech letech navrhovány do ÚSP.“ (Koluchová, 1987)

„Cizí i naše zkušenosti s ústavní výchovou přispěly k tomu, že se u nás začal prosazovat názor, podle něhož má pro zdravý vývoj jedince v dětství rozhodující význam. Nepochybným impulsem těchto změn v péči o ohrožené děti se stala Charta práv dítěte (1959) a později Úmluva o právech dítěte (1989), obě přijaté na půdě OSN.“ (Langmeier, Krejčířová, 1998)

1.9. Ústavní výchova na vlastní kůži

1.9.1 Příběh M.K.

V současné době, s odstupem času, se na problematiku ústavní výchovy dívám úplně jiným pohledem než jako dítě, které bylo do tohoto zařízení umístěno. Bylo mi tenkrát necelých 8 let. Žila jsem v rodině, která byla neúplná, rodiče rozvedení, se dvěma sourozenci. Starší sestra se již učila na učilišti, ale propadla již v tak mladém věku alkoholu, mladší bratr chodil za školu, chytil se party, páchali společně trestnou činnost, matka se po práci věnovala spíše svým partnerům a vysedávání po restauracích, barech a hernách. Otec měl novou rodinu, občas si mě bral k sobě na víkendy, prázdniny, ale nebylo to pro mě lehké. Jeho nová partnerka, se kterou měl mojí nevlastní sestru, na mě byla velmi ošklivá, nepřijala mě do jejich rodiny a čím více jsem k nim jezdila, tím více mě zneužívali, dělali si ze mě poskoka. Poté mě otec začal fyzicky týrat a psychicky mě štvál proti matce a sourozencům. Přestala jsem k nim jezdit. Celá situace na mě působila velmi špatně. Začala jsem mít problémy ve škole, trápila jsem se, nesoustředila se na učení, ve škole jsem neměla moc kamarádů, byla jsem uzavřená do sebe, stal se ze mě introvertní člověk. Celá situace vyvrcholila před vánocemi, kdy matka začala chodit častěji domů v podroušeném stavu, nedbala na domácnost, bratra tahala s sebou po barech a hernách. Byla jsem vždy doma sama, uklízela,

snažila se alespoň trochu dbát o domácnost, uvařit něco k jídlu, abych nebyla o hladu celé dny. Doma se mnou pobýval malý psík, kterého jsem přímo zbožňovala. Dával mi radost, světlo, sílu čelit všem těm problémům. Byly dva dny před Štědrým dnem, všechno se na mě naválilo, už jsem to nemohla unést. Utekla jsem z domova k jednomu kamarádovi, který byl o šest let starší než já. Byla jsem vyčerpaná, psychicky úplně na dně, nevěděla jsem, co mám dělat. Byla jsem u něj do rána, v klidu jsem se po dlouhé době vyspala. Následoval rychlý spád událostí, které zcela úplně změnily můj běh života. Odešel se mnou druhý den na Policii, kde oznámil stručně moji situaci. Strávila jsem tam skoro celý den. Neustále se mě vyptávali na veškeré dění v rodině, co, kdy, jak, kde.....bolela mě hlava, chtěla jsem spát, věděla jsem, že jsou mé dny sečteny. Na jednu stranu se mi tam chtělo, ale na druhou stranu jsem si nedokázala představit, jak to tam asi bude vypadat, vydržím to vůbec? Následovalo vyšetření u psychiatra, dětské lékařky, stále se mě vyptávali na soužití v rodině, která nebyla v pořádku. Najednou mi to přišlo všechno líto. Říkala jsem si v duchu, co jsem to provedla? Vždyť já už se tam nikdy nevrátím. Přijela sociální pracovnice, naložili mě do auta a odvezli do Dětského diagnostického ústavu v Praze 4 Krči. Šedý oprýskaný barák, na okraji lesa, u železniční tratě. Slyšela jsem zvonek a skřípání dveří, když se v tom okamžiku objevila ve dveřích starší paní v červeném svetru, s mým doprovodem si vyměnili pár slov, paní ve svetru mě vtáhla dovnitř a dveře se zavřely. Tím pro mě začal „NOVÝ“ život, život ústavního dítěte. Diagnostický ústav vyzařoval špinavým dojmem, všude bylo oprýskané a staré zařízení, všude spousta dětí, různého věku a pár výchovných pracovníků, na kterých bylo více než vidět, že už se těší na konec své pracovní doby. Po příjezdu jsem vyfasovala bačkory, obnošené, malé, špinavé, pyžamo a ručník s kartáčkem na zuby. Před dozorem jsem se musela osprchovat, odevzdat ošacení a byla jsem umístěna na celu, které se říká „ZÁCHYT“ a strávila jsem tam celé 3 dny. Bez možnosti dovolání se, v případě potřeby, na pracovníci, která by mě pustila na toaletu. Stravu mi donášeli pouze 1x denně a to oběd. Třetí den semnou jeli k doktorovi, který mě vyšetřil, zda nemám nějakou nemoc. Všechno bylo v pořádku, zařadili mě tedy k ostatním dětem. Přes ulici v areálu byla u zařízení škola, kam jsme každé ráno po snídani odcházeli v doprovodu 4 pracovníků, kteří stáli vepředu a vzadu, aby nemohl nikdo z nás utéct. Škola byla maličká, studená, pouze 2 učebny, učitelé s minimálním vzděláním. Už v mém věku jsem občas pozorovala, že kolikrát ani sami nevědí, co nás to vlastně učí. Každé odpoledne po škole si nás jednotlivě zvala k sobě psychologka, která nás postupně jednoho po druhém škatulkovala do různých povahových, charakterních a výchovných skupin. Musela jsem jí malovat obrázky rodiny, ve které jsem doposud žila. (Jednou se mi stalo, že jsem jí zamalovala celý papír černou barvou a ona mi řekla, že jsem blázen) – přitom jsem jí tím

chtěla dát najevo, že má rodina nebyla v pořádku, nelíbilo se mi tam a že na to nerada vzpomínám.

Každý týden byla KOMUNITA = hodnocení všech svěřenců za daný týden, problémoví svěřenci byli před ostatními zesměšňováni a nebyla jim dána možnost své chování alespoň vysvětlit. V tomto zařízení jsem strávila 3 měsíce. Každý den úplně stejný. Ráno škola, poté psychologka, oběd, zájmová činnost, jako např. pracovní aktivity – úklid celé budovy, ruční práce na zahradě v areálu – odpoledne strávené výhledem přes zamřížované okno do šedivé ulice, večeře, hygiena a večerka. Pokud se stalo, že některý z nás nechtěl něco udělat, okamžitě mu přilítla jedna facka, pokud odporoval i nadále, druhá a za trest musel třeba všem vyprat ponožky, umýt po všech toalety a koupelnu nebo klečet v rohu kolikrát až 2 hodiny, dokud neměl kolena úplně fialová. I já jsem klečela a ne jedenkrát, třeba za to, že jsem se u večeře zdržela déle než normálně, že jsem nedojedla svoji porci, měla nakřivo ustlanou postel nebo nesrovnané věci ve skříni s ošacením. Byla jsem i svědkem fyzického napadání dětí vychovatelkami. Týdny ubíhaly a můj pobyt v tomto zařízení se pomalu chýlil ke konci. Od doby, co jsem byla umístěna do diagnostického ústavu, jsem s rodiči nebyla v kontaktu, ani jednou nepřišli na návštěvu, ač byly umožněny každý čtvrtek v odpoledních hodinách.

S psychologkou jsem se setkávala častěji, rozhodovalo se o mém dalším pobytu. Byla mi nařízena ústavní výchova a rozhodlo se o mém přeřazení do Dětského domova v Klánovicích v Praze. V tomto zařízení jsem strávila celkem 2 a půl měsíce. Dětský domov je situován na okraji Prahy. Prostředí zde bylo hezké a čisté, ale pedagogický personál nepřístupoval k dětem tak, jak by se od něj předpokládalo. Děti byly šikanovány a to kolikrát docela dost hrubým způsobem. V domově byla tzv. „SAMOTKA“, kterou musely projít všechny nově příchozí děti než byly zařazeny do kolektivu. Dále pak také ti, kteří během pobytu v domově nerespektovali daný režim. V této místnosti nebylo přes den vůbec nic, na noc přinášel pomocný pracovník lehátko na spaní. Během dne nosil dětem vodu a chléb a k obědu teplé jídlo. Na toaletu se smělo 2x denně. V místnosti nebylo okno, procházelo tam jen světlo maličkým okénkem ve dveřích. Už tento postup na úvod mého pobytu v domově se mi zdál vůči dětem nepřiměřený. Než jsem byla zařazena mezi kolektiv, musela jsem si tím projít také. Po propuštění ze samoty následovalo vyšetření u doktora a začal klasický režim. Na pokoji jsme byly čtyři, k dispozici jsme měly 2 stoly, židle a 2 skříně, kam jsme si ukládaly oblečení. Škola byla přímo v areálu, pouze starší 15ti let dojížděli do učení do Prahy. Režim v domově byl volnější než v DDÚ v Krči, pouze u malých dětí byl neustále dozor. Mohly jsme být samy na pokoji, jít se projít do zahrady, sledovat televizi nebo poslouchat hudbu. To všechno se mohlo za předpokladu, že neměly službu jisté dvě „TETY“, které absolutně

všechno zakázaly a pokud jsem s jejich názorem nesouhlasila a nahlas vyslovila to, co si myslím, už jsem byla na samotce. Z tohoto důvodu se mi v tomto domově nelíbilo, proto jsem se snažila dělat ještě více průšvihů, aby mě přeřadili někam jinam. Netrvalo to dlouho a byla jsem opět v DDÚ v Krči. Odtud mě po 5 týdnech odvezli do Dětského výchovného ústavu v Býchorech u Kolína. První měsíc jsem si nemohla na nové prostředí vůbec zvyknout. Zařízení bylo situováno v prostorách zámku, ke kterému byly přistavěny 2 budovy. Jedna sloužila jako škola s jídelnou a druhá byla využita pro ubytování chlapců. Zámek využívaly dívky a vedení ústavu. V ústavu bylo zhruba 50 dětí. Byli jsme rozděleni do 4 skupin, z nichž každou měl na starosti při denní službě jeden vychovatel. Při noční službě byli pak přítomni pouze dva vychovatelé. 1. a 2. skupina byla chlapecká a 3. a 4. skupina dívčí. Já jsem byla umístěna ve 4. skupině, spolu s ostatními 13 děvčaty. K dispozici jsme měly tři pokoje, po 4 až 6 lůžkách, s nočními stolky a jedním stolem s židlemi. Jinak kromě koberce a záclon nebylo na pokoji nic. Bylo mi přiděleno mé osobní číslo, které jsem měla vyšívané na veškerém oblečení a všech osobních věcech, které jsem dostala. Na úvod mi byl přidělen kartáček na zuby, ručník, pyžamo, 2x kalhotky a 2x ponožky. Se skupinou jsem se měsíčně podílela o 11 šampónu, přiděl toaletního papíru, 3 zubní pasty a na osobu bylo přiděleno 10 ks vložek. Pokud mi na daný měsíc nestačily, měla jsem smůlu. Nové jsem dostala až následující měsíc. Oblečení do školy a na ven jsme dostávali 1x týdně, vždy 2 trička, kalhoty, tepláky, mikinu a svetr. Ošacení bylo vyměňováno kus za kus. Pokud někomu někdo schoval třeba svetr do školy, chodil i celý měsíc v jedné mikině, dokud mu vychovatelka nedala další. Boty se dostávaly obnošené po předešlých dětech, pouze pokud nesouhlasila velikost, koupily se nové. A na zimu, obnošené důchodky. Na skupině jsme měly k dispozici klubovnu, kde byla televize, která se ovšem zapínala výjimečně. Pokud tak někdo učinil bez svolení, byl potrestán bodovým systémem. Ten spočíval v záporných a kladných bodech, které vychovatelé udělovali za určité chování svěřence.

Průběh dnů celého mého pobytu v ústavu byl takřka stejný. Den ráno začal v 6:30 budíčkem, po kterém následovala rozcvička, dále pak hygiena, úklid, odchod na snídani. Po tomto odchodu pokoje vychovatelky zamykaly. Pokud tam někdo něco zapomněl, měl smůlu, dostal se tam opět až odpoledne, při příchodu ze školy. Následoval polední klid a poté se pravidelně chodilo na pracovní výchovu, většinou ven okopávat záhony, v zimě shrabovat sníh z cest, mýt schodiště apod. Odpoledne byla svačina a po ní učebna, příprava do školy na následující den. Po učebně večere, příchod na klubovnu, úklid, hygiena, hodnocení chování jednotlivců pomocí bodů a ve 20 hod. večerka.

Když to tedy shrnu, můj pobyt v ústavu měl určitě něco do sebe, měla jsem se tam svým způsobem lépe než v rodině, ve které jsem byla. Ale na druhou stranu jsem přišla o spoustu věcí, které mají děti ve fungujících rodinách. Hlavně o zázemí, cit, lásku, porozumění, bezproblémový charakterní vývoj a klidnou duši. Tu nemám ani dnes a to jsem z ústavu již přes 4 roky. Vybojovala jsem si studium na střední škole, odmaturovala, našla si bydlení, práci a dokázala jsem nejen sama sobě, že i děti, které prožily část svého života v ústavním zařízení, dokážou ve společnosti fungovat.

S určitostí ale mohu říct, že náhradní rodinná péče je mnohokrát lepší než jakékoliv ústavní zařízení. Děti z ústavů jsou citově chudí a prakticky nejsou do života připraveny, protože jim ústav není schopen poskytnout individuální přístup výchovy. Nejsou připraveny na reálný život, neví, co je čeká za zdmi ústavu, protože po celou dobu, kdy v zařízení pobývaly, neměly možnost se přirozeně rozvíjet, nebyly vedeny k svobodnému rozhodování a uspokojování svých vlastních potřeb. V náhradní rodině přeci jen mají rodiče na dítě čas, věnují se mu, poskytují mu oporu, zázemí, lásku, citový vývoj a připravují ho na budoucí život.

Pro účely diplomové práce, M.K.

Komentář k příspěvku

Po tomto příspěvku je prokazatelné, jak dítě strádá a je negativně ovlivňován jeho vývoj. Ba dokonce dochází k porušování práv a důstojnosti dítěte. Je až neuvěřitelné, co děti v takovýchto zařízeních zažívají.

Před přečtením tohoto článku by asi většina lidí řekla, že ústavní výchova není ideální. Ovšem po těchto řádcích musí člověk ustrnout nad tím, co vše se děje. Vždyť to už jen zní jak ta nejhorší noční můra, a ty ubohé děti to musí zažívat na vlastní kůži! Toto se netýká už „jen“ deprivace, o které bylo výše hovořeno, a jež může vzniknout z pobytu v tomto zařízení, toto již hraničí s lidskou důstojností a porušováním lidských práv. Jak velký musí být dopad na psychiku jedince po takovýchto zážitcích jen ztěží bez vyšetření odhadovat. Nicméně je to dopad asi neskutečně veliký.

Zajisté není pochyb, že by měla následovat nějaká akce odborných pracovníků a vlády. Mělo by jít o komplexní kontroly všech těchto zařízení, pečlivý výběr pracovníků. Není možné, že

zde pracují lidé, kteří jsou schopni svěřence šikanovat a fyzicky napadat místo toho, aby jim dávali pocit bezpečí a lásky.

Měl by být bezpodmínečně zabezpečen důstojný pobyt dětí a mládeže v těchto zařízeních, což se týká např. záchytných cel, přidělu oblečení, hygienických potřeb a dalších skutečností. Pakliže bychom se dále dozvídali o takovýchto případech, bylo by otázkou, zda se vskutku jedná o zařízení, která mají poskytovat řádnou výchovu a péči.

1.9.2 Příběh O. N.

„...Ozvali jste se mi sami a ptáte se, jak se mi daří. Rád se vám svěřím se svými problémy i radostmi. V době, kdy jsem byl v nemocnici v Krči, jsem se učil v Praze tiskařem. Trvalo to rok a potom jsem toho nechal. Nechtěl jsem se dál učit to, co mě vůbec nezajímalo. Ne, že bych se špatně učil, to ne, ale moje plány byly jiné než ty, které jsem musel přijmout za své. Nechal jsem školy a zůstal v H. jako přípravař lakovacího stroje. A protože mi v témže roce bylo 18 let, musel jsem opustit i nucený domov v K. Byl jsem rád. Cítil jsem se volný a odpovědný sám za sebe.

Za těch 18 let, co jsem strávil v různých domovech mládeže, byl pro mne tento nejhorší. Našel jsem si podnájem u jedné paní v T., kde už bydlí 3 roky. Zařídil jsem si tu pokojík a pomalu se usadil. Naučil jsem se hospodařit i trochu vařit. A protože je to tu na samotě, stal se ze mne samotář. Každá den chodím do H. do práce a zase domů. Mám hrozně rád hudbu, ať už je jakákoliv. Zavřu se a poslouchám. A je-li zrovna léto, jsem celý den v lese. Nechci být věčně sám, ale bojím se společnosti a nevím proč.

To, že nemám moc rád lidi, mi připomíná událost, na kterou nikdy nezapomenu. Když jsem jezdil k jednomu lidem na soboty a neděle. Trvalo to asi rok a já vždy, když jsem se vracel do K., jsem si říkal oni si mě vezmou za vlastního. Pak sem se ale dozvěděl, že si to rozmysleli a já zase zůstal mezi dětmi a stěnami domu, ze kterého vedly sety jenom do školy a na zahradu. tento případ se za nedlouho opakoval znovu. Zanevřel jsem na lidi a kdykoliv jsem slyšel, že k nám přišlo dítě vinou rodičů, měl jsem hroznou zlost.“

Častokrát jsem si někam zalezl a brečel. V duchu jsem si představoval, jaké by to bylo, kdybych měl mámu. Všechno by dnes bylo jiné a my bychom se ani neznali. Teď, když mám jenom sestru, to pociťuji víc a víc. Chybí mi určité zázemí. něco, do čeho bych se mohl opřít. Snad proto se straním lidem. Ke vztahu k lidem, k jakému nás učili v domově, mi připadal jako něco z něco. Jako má máma pět dětí, tak těch pět dětí má rádo jen jednu mámu. A proto nemůžou mít děti v domově rády několik mám najednou. Oblíbí si vždy jen jednu. Poznal

jsem to například v práci, kde pracuji se starší paní. Je na mě hodná, zve mě k nim do rodiny a všelijak se mi snaží pomáhat. Svým způsobem ji mám rád, ale dojde-li ke sporu, jsem zlý. Hádám se s ní, jako bych byl stejně starý. Několikrát jsem ji i rozplakal. Omluvím se, ale přitom necítím žádnou lítost, i když vím, že se mi snaží nahradit to, o co jsem přišel. Přijde mi to líto, až když jí přeji třeba k narozeninám.

A proto závidím ostatním dětem opravdové nefalšované dětství, které jim po právu patří a já jím ho, když závidím, přeju. A jestli si jednou najdu děvče, pak budu šťasten, protože budu mít pro koho žít a mít někoho rád, opravdu milovat tak, jak dítě svoji mámu. Sestra je můj opak. Usadila se v B., dobře se vdala a má se výborně. Někdy k ní zajedu, povídáme si o K. A protože jsem rád fotografoval, mám plno fotografií, které mi připomínají pobyt v K. Jenom v K., protože můj „otec“ zničil všechnu mojí minulost za to, že jsme se ho zřekli.

Ale to už by bylo zas jiné povídání. Nechám minulost a vrátím se do přítomnosti. Psal jsem, že mám rád hudbu. Ano, mám ji nade všechno rád a dal bych za ní, nevím co. Jenomže malá potíže. Nemám rád hudbu, která hraje potichu. Když jsem doma, pouštím ji „naplno“, abych si ji pořádně vychutnal. Ne snad proto, aby řvala, ale proto, že špatně slyším a nechci přijít o žádný její tón. Říkají, že jsem blázen. Ale jak to, když mi bylo řečeno, že se s mýma ušima nedá nic dělat (tato slova pronesl můj ušní lékař). Přestal jsem mu věřit a raději tam nejezdím. To už jsem se dostal k mému zdravotnímu stavu. Nevzali mě na vojnu, uši, páteř, nohy a ke všemu omezená pícovní schopnost. Připadám si trochu jako zmetek, který nebyl dokonale vyroben. Chtěl jsem být hodinářem. Ne! Špatně slyšíš. Chtěl jsem být fotografem. Ne! Mohly by ti vadit chemikálie. Chtěl jsem být číšníkem. Ne! Přetěžoval by sis páteř, chtěl jsem být zahradníkem. Ne! Musíš pracovat v suchu a teple. mám si připadat méněcenný? Znáám hodně případů horších než já a dělají to, co se jim líbí. Takhle mě to nebaví. Dělat práci, kterou musím dělat a která mě vůbec nezajímá. Je věru zajímavé, že všechny profese, které jsem jmenoval, nemohu vykonávat. Naproti tomu ale můžu pracovat v takovém prostředí, kde jsou výpary lihu a laku a navíc jsou moje záda obtěžkována tunami papíru, které musím zvedat. Nedovedu to pochopit. Byl jsem u našeho lékaře. A nic. Stěžoval jsem si mu, že mi prostředí bere chuť k jídlu a že trpím častými bolestmi hlavy a na prsou. To prý nervy. Prášky všechno spraví. Jenomže nespravily. Stává se mi často, že nemůžu dýchat naplno. Dostavuje se to po prudkém pohybu, nebo když se směju. Nepřiznal jsem to ani v Krči, i když mě to provází asi od 8. třídy ZDŠ. I přes tyto drobnosti se ale cítím dobře. Možná, že je to tím, že bydlím na samotě, která je obklopena lesy... Chtěl bych se tu usadit a založit domov. Provedl jsem vás krátce mojí minulostí i přítomností. Napsal jsem vám, jaké jsem a jak se mi daří. Možná, že to byla taková malá zpověď, ale vyjádřil jsem tím vše, co mě trápí i obveseluje. Chtěl bych se za

vámi podívat, ale nemám teď zrovna moc času. Dělá si autoškolu a ta mi zabere veškerý volný čas. Snad až v létě. Vzal bych si dovolenou a rád bych vás navštívil... Na shledanou O.N.“

Zdroj: Kovařík a kol., 2004, s.82-83

Komentář k příspěvku Tento příběh sice nevypovídá o konkrétních zařízeních, ve kterých pobýval, ani o tom, co v nich zažil. I tak nám ale příběh ukazuje, že život v ústavním zařízení není to, co by si O.N. představoval. Velmi negativně do ovlivnila skutečnost, že dvě rodiny, které vykovávaly hostitelskou péči, si ho nechtěly nechat. Jak sám uvádí, po této zkušenosti zanevřel na lidi. To trvá zřejmě to přítomnosti ve které píše výše uvedený dopis, neboť jak sám zmiňuje, je samotář. Jediným jeho přáním, vyplývajícím z jeho životních zkušeností, je mít někoho rád, tak jak dítě miluje svoji matku. Tuto osobu musel evidentně velmi postrádat a ústavní zařízení mu tento pocit, zažít tuto lásku syna k matce, neposkytlo.

1.10. Úskalí ústavní výchovy

Kromě psychické deprivace, o níž bylo pojednáno výše, jež provází život dítěte jednak při pobytu v ústavním zařízení i po něm, může být velkým úskalím odchod z tohoto zařízení a nepřipravenost do života.

Redakce Futuroom spolu s občanským sdružením vytvořily projekt Kde domov můj, který sleduje osudy lidí, kteří mají za sebou ústavní výchovu. Na adrese <http://www.naseadresa.cz/cz/s347/c908/n37346> tento projekt uvádí osudy šesti takovýchto lidí.

Mimo to jsou zde uvedeny názory odborníků zabývajících se touto problematikou. Například Klára Laurenčíková, náměstkyně ministra školství uvádí: „Celá řada dětí, které vycházejí z ústavních zařízení, není připravena na samostatný život.“ Na uvedené nahrávce lze z jejich úst slyšet následný náhled na danou problematiku. Zdůrazňuje, že je třeba děti žijící v ústavní výchově připravovat na samostatný život. Hovoří o tom, že již některá zařízení nabízejí tréninkové byty. Tento trend je prý třeba rozvíjet. Děti by měly mít určitou předprofesní přípravu, vědět, kam se mohou obrátit, když například hledají zaměstnání, kde je to možné, bylo by žádoucí, aby se mohli účastnit nakupování. Zmiňuje, že umístění dítěte v tomto

zařízení by mělo být posledním krokem, že by měla probíhat depistáž ohrožených rodin. Před umístěním zde by měly připadat v úvahu alternativy umístění v širší rodině, pobyt v těchto zařízení by měl být poslední instancí. Poukazuje na to, že největší část případů by měla být řešena ambulantně, jen malá část, nezbytně nutná, by měly řešit dlouhodobé pobyty.

Jak uvádí autoři projektu, v letech 1995 – 2005 opustili institucionální péči 17 454 dětí. 70 procent z nich odešlo zpět do rodin, 7 procent dětí do Domů na půli cesty, 2 procenta do vazby či výkonu trestu a do azylových zařízení 1,15 procenta dětí. (Kde domov můj)

1.11. Ze statistik MŠMT

Ze statistiky ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (viz tabulka - příloha č. 1) vyplývá, že k datu 30.10.2008 obývalo zařízení pro ústavní výchovu **7 820 dětí**, z toho

- v dětských domovech 4739 dětí
- 742 dětí v dětských domovech se školou
- ve výchovných ústavech 1546 dětí
- 793 dětí v diagnostických ústavech.

Celkový počet zařízení k tomuto datu činí 232 s celkovou kapacitou **8 275 lůžek**, z toho

- 5 262 připadá na dětské domovy
- 565 na diagnostické ústavy
- 2 448 na výchovné ústavy

Ke dni 15.10.2000 se ve školských zařízeních pro výkon ochranné a ústavní výchovy (tj. pro děti od tří let) nacházelo celkem **7 333 dětí**, z toho

- V dětských domovech bylo 4 624 dětí (1 381 v dětském domově rodinného typu a 3 243 v dětském domově internátního typu)
- 478 dětí bylo v dětských domovech se školou
- 736 dětí ve výchovných ústavech pro děti a mládež
- 1 026 ve výchovných ústavech pro mládež

- 258 dětí se nacházelo v dětských diagnostických ústavech
- 211 v diagnostických ústavech pro mládež

Celkem je v ČR 191 školských zařízení pro výkon ochranné a ústavní výchovy s celkovou kapacitou **7 943 lůžek**, z toho

- 4 924 připadá na dětské domovy
- 512 na diagnostické ústavy
- 2 500 na výchovné ústavy

Z výše uvedených statistik vyplývá, že markantně roste počet zařízení, i počet dětí umístěných v těchto zařízeních. Nejvíce dětí je umístěno v dětských domovech.

Jak je také zřejmé z tabulky uvedené v příloze, již výše zmiňované, lůžková kapacita výchovného ústavu ke dni 31.10.2005 skýtá 1 426 lůžek. K tomuto datu je v zařízeních umístěno 1 400 dětí.

Ovšem, k 30.10.2008 je lůžková kapacita 1467, ale dětí umístěných je již 1546. Počet dětí tedy převyšuje kapacitu výchovných ústavů.

Zajímavý údaj ohledně dětí umístěných v dětských domovech pro děti do 3 let uvádí v přehledném grafu Škoviera. Promítá v něm praxe jednotlivých evropských států v umísťování dětí v těchto zařízeních. Z jednadvaceti států zaujímá první místo šedesáti umístěnými dětmi Česko. Nejlépe se pak umísťuje Island a Slovinsko s nulou. Vedlejší Slovensko má pro srovnání 31 umístěných dětí, zhruba tedy polovinu než naše republika. (Škoviera, 2007, s.39)

2. Náhradní rodinná péče

2.1. Charakteristika

Náhradní rodinná péče je péčí o dítě v rodině, nikoliv ale vlastní, nýbrž tak jak to již z názvu vyplývá – v rodině náhradní nebo v zařízení podobající se rodinnému prostředí (např. SOS vesničky). Nicméně se tato forma nejvíce podobá běžnému životu v klasické rodině.

Zde bychom si mohli položit otázku, odkud pocházejí děti, které bychom mohli chtít předat náhradním rodičům? Kdo jsou? Jsou to sirotci? Jak píše Gabriel a Novák, opravdových sirotek je mezi nimi málo, spíše jde o sirotky sociální. Jak ovšem uvádějí, bylo by lepší spíše položit si otázku, zda celá rodina neumí, nemůže nebo nechce zajistit výchovu a všestrannou péči o dítě než hledat typickou skupinu z níž přicházejí typičtí sirotci. (Gabriel, Novák, 2008)

2.2. Formy náhradní rodinné péče

Zákon umožňuje tyto formy náhradní rodinné péče:

- osvojení (adopci)
- mezinárodní osvojení
- pěstounskou péči
- pěstounskou péči na přechodnou dobu
- poručenství
- hostitelskou péči

2.2.1. Osvojení (Adopce)

Osvojením (adopcí) vzniká mezi osvojitelem (dospělými lidmi) a osvojencem (dítětem) vztah rodičů a jejich dítěte, a mezi osvojencem a příbuznými osvojitele poměr příbuzenský. O osvojení rozhodne soud za předpokladu, že je mezi osvojitelem a osvojencem přiměřený věkový rozdíl, osvojenec i osvojitel mají dobrý zdravotní stav a rodiče osvojovaného dítěte s osvojením souhlasí nebo o dítě neprojevíli půl roku zájem, případně byli soudem zbaveni rodičovských práv (např. z důvodu vážné duševní choroby). Osvojit lze jen nezletilého.

Osvojení je právně zakotveno v §63 - §77 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.

Osvojit dítě může manželská dvojice, manžel či manželka rodiče dítěte i osamělá osoba. Ovšem při dnešním nedostatku právně volných dětí mají osaměle žijící osoby, tj. neprovdané ženy a svobodní muži, jen malou naději, že by dítě mohli do osvojení získat.

Do osvojení je možné umístit pouze dítě právně volné. Dítě je právě volné:

- a) pokud rodiče dítěte podepíší u příslušného obecního úřadu protokol o souhlasu s osvojením bez vztahu k určitým osvojitelům. Tento protokol mohou rodiče podepsat nejdříve 6 týdnů po narození dítěte,
- b) pokud po dobu nejméně 6 měsíců rodiče neprojeví opravdový zájem o dítě, zejména tím, že dítě pravidelně nenavštěvovali (např. v zařízení pro výkon ústavní výchovy, u jiné osoby pečující o dítě apod.), neplnili pravidelně a dobrovolně vyživovací povinnost k dítěti a neprojevují snahu upravit si v mezích svých možností své rodinné a sociální možnosti tak, aby se mohli osobně ujmout péče o dítě,
- c) pokud po dobu nejméně dvou měsíců po narození dítěte neprojevovali o dítě žádný zájem, ačkoliv jim v projevení zájmu nebránila závažná překážka. (§ 68)

O splnění podmínky b) a c) rozhoduje příslušný soud na návrh orgánu sociálně právní ochrany dětí a vydává o tom rozhodnutí. Pokud soud rozhodne, že rodiče neprojeví opravdový zájem či žádný zájem, nebo pokud je splněna podmínka uvedená v bodu a), dítě je právně volné a může být umístěno do péče budoucích osvojitelů.

Účastníkem soudního řízení o nezájmu jsou biologičtí rodiče a úřad, který je soudem ustanoven jako opatrovník dítěte pro soudní řízení. Účastníky soudního řízení nejsou budoucí osvojitelé.

K osvojení je třeba souhlasu rodiče, i když je nezletilý. Odvolat souhlas s osvojením může rodič jen do doby, než je dítě umístěno na základě rozhodnutí do péče budoucích osvojitelů.

Dle § 70 je soud povinen zjistit zdravotní stav osvojitelů, jejich charakter, motivaci k osvojení a posoudit, jestli se nepřičí účelům osvojení. Dále pak zjistí zdravotní stav osvojenec.

Se svými výsledky musí seznámit osvojitele i zákonného zástupce osvojenec. Vyžádá si také vyjádření orgánu sociálně-právní ochrany dětí.

Osvojenec má stejné příjmení jako osvojitel. Společný osvojenec manželů užívá příjmení určené pro ostatní jejich děti.

Osvojením zanikají práva a povinnosti mezi osvojencem a jeho původní rodinou. Ta by znovu vznikla, pokud by bylo osvojení zrušeno. Osvojenec by měl opět dřívější příjmení.

Osvojitelem nemůže být osoba, jež nemá způsobilost k právním úkonům.

Péče budoucích osvojitelů předchází samotnému osvojení. O svěření do této péče vydává rozhodnutí obecní úřad obce s rozšířenou působností, v jehož správním obvodu má dítě trvalé bydliště, na základě písemné žádosti. Péče budoucích osvojitelů musí trvat nejméně 3 měsíce před rozhodnutím soudu. Návrh na osvojení dítěte se tedy obvykle podává těsně před uplynutím této tříměsíční lhůty, po kterou zájemci pečují o dítě na své náklady. Této péče se nazývá „předadopční péče“.

Osvojením vzniká mezi osvojitelem a osvojencem vztah jako mezi rodiči a dětmi. O osvojení rozhoduje příslušný okresní soud na návrh osvojitelů.

Bubleová (In Matoušek, 2002) rozlišuje 3 typy osvojení:

- zrušitelné (tzv. I. Stupeň)
- nezrušitelné (tzv. II. Stupeň)
- mezinárodní osvojení

Zrušitelné osvojení

Zrušitelné osvojení se ustanovuje u dětí mladších jednoho roku kde zákon neumožňuje děti osvojit nezrušitelně. Tento druh osvojení lze zrušit pouze z důležitých důvodů na návrh osvojitele. Po zrušitelném osvojení bude dítěti vystaven nový rodný list, kde bude již uvedeno nové příjmení po osvojitelích, ale jako rodiče budou stále zapsáni pokrevní matka a otec.

Nezrušitelné osvojení

Po dovršení jednoho roku dítěte mohou osvojitelé podat soudu návrh na nezrušitelné osvojení. Po nabytí právní moci rozsudku o nezrušitelném osvojení je dítěti vystaven nový rodný list, kde je změněno příjmení a na místo pokrevních rodičů jsou zapsáni osvojitelé.

Osvojitelé mají rovněž právo nechat dítěti změnit křestní jméno a v současné době mohou požádat i o změnu posledního čtyřčíslí rodného čísla.

Změna křestního jména se provádí bezplatně. Osvojitelé podají svoji žádost na příslušné matrice narození. K této žádosti je potřeba doložit nový rodný list dítěte a pravomocný rozsudek o nezrušitelném osvojení.

Nezrušitelné osvojení nelze zrušit za žádných okolností. Po tomto osvojení se pohlíží na rodinu jako na zcela běžnou, kde pouze vztah mezi rodiči a dětmi vznikl na základě soudního rozhodnutí.

Jak píše Gabriel a Novák o osvojení se u nás zajímají lidé, které děti mít vůbec nebo již nemohou. Problémem pak je nepoměr mezi požadavky osvojitelů a charakteristikami právně volných dětí. Ideálem je co nejmenší, zdravá holčička, alespoň průměrné inteligence, světlé pigmentace. Nicméně jak autoři uvádějí, je nejžádanějších dětí naprostý nedostatek. (Gabriel, Novák, 2008)

„Děti, které jsou nejčastěji umísťovány do osvojení jsou děti, u kterých se předpokládá méně problémový zdravotní a psychomotorický vývoj a které je možné předat do náhradní rodinné péče především v raném věku, je-li vyřešen jejich právní vztah s původní rodinou.“(Bubleová a kol., 2007)

Mezinárodní osvojení

Již název napovídá, že se jedná o osvojení dětí z ciziny a do ciziny.

Jak uvádí Bubleová, tato forma je řešením v případě, že se pro dítě nedaří najít vhodná rodina v zemi původu. Toto osvojení je upraveno Úmluvou o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení, jež vypracovala Haagská konference mezinárodního soukromého práva dne 29. května 1993. V naší republice vstoupila tato úmluva v platnost 1. června 2000 a společně se zákonem o sociálně-právní ochraně dětí umožňuje osvojení z ciziny a do ciziny. Zprostředkovatelem tohoto osvojení je Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí v Brně. (Bubleová a kol., 2007)

2.2.3. Pěstounská péče

Pěstounská péče je forma náhradní rodinné péče. Je určena především starším dětem, které nelze osvojit třeba proto, že rodiče k tomu nedali souhlas. Tato výchova se uskutečňuje v SOS vesničkách či individuálně v rodině. Je placena státem a zaniká dosažením zletilosti dítěte. Pěstounem může být ten občan, který k tomu má morální a zdravotní předpoklady.

Pěstounská péče se ustanovuje v případech, kdy rodiče nejsou dlouhodobě schopni řádně pečovat o své dítě. Dítě může být svěřeno do péče fyzické osoby nebo do společné pěstounské péče manželů.

Jedná se většinou o děti s různými zdravotními či psychomotorickými obtížemi, děti starší, skupiny sourozenců nebo děti jiného etnika (u nás jde zejména o děti romské). Patří sem také skupina dětí, u kterých brání osvojení překážky právní, především nesouhlas rodičů.

Pěstounská péče je upravena v zákoně č. 94/1963 Sb., o rodině, v znění pozdějších předpisů, v zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a zákoně č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů.

Pěstounská péče vzniká rovněž na základě rozsudku soudu, ale mezi dítětem a pěstounem nevznikají vztahy jako mezi rodiči a dětmi. Pěstouni jsou oprávněni dítě vychovávat a pečovat o něj. Nemají však vyživovací povinnost, nejsou jeho zákonnými zástupci a nemohou dítě zastupovat v rozhodných záležitostech (např. změna příjmení apod.). V těchto záležitostech musí mít souhlas rodičů nebo soudu, který může udělit souhlas za rodiče.

Pokud je dítě svěřeno do pěstounské péče, zůstává mu jeho původní příjmení a jeho pokrevní rodiče jsou i nadále zapsáni v rodném listě. Pokud je to v zájmu nezletilého dítěte, lze dítěti po svěření do pěstounské péče změnit příjmení, a to buď se souhlasem jeho rodičů, či se souhlasem soudu.

Paragraf 45c říká, že je dítě povinno pomáhat podle svých schopností v domácnosti pěstouna. Pokud má svůj příjem a žije ve společné domácnosti s pěstounem, je povinno také přispívat na úhradu společných potřeb rodiny.

Při soudním jednání ve věci svěření do pěstounské péče jsou rodiče účastníky řízení. Rodiče tedy znají jméno a adresu pěstounů, kterým bylo dítě svěřeno, a mohou požádat soud o stanovení styku se svým dítětem nebo o něm požadovat podání informací.

Dle § 27 zákona 359/1999 se pro účely zprostředkování pěstounské péče (i osvojení) u dětí posuzuje úroveň duševního a tělesného vývoje, včetně jeho specifických nároků potřeb, dále pak vhodnost náhradní rodinné péče a jejich forem. U žadatelů se posuzuje charakteristika osobnosti, psychický stav, zdravotní stav, tedy to, zda zdravotní stav žadatele nebrání dlouhodobé péči o dítě, a to z hlediska duševního, tělesného a smyslového. Také se zjišťuje stabilita manželského vztahu a prostředí v rodině a další skutečnosti důležité pro svěření dítěte do pěstounské péče.

Pěstounská péče trvá do 18 let věku dítěte. Pěstounskou péči lze zrušit na návrh pěstouna. Dále právo podání návrhu na zrušení pěstounské péče má i orgán sociálně-právní ochrany dětí, pokud se u dítěte objevily závažné výchovné problémy či pěstouni nedostatečně zajišťují výchovu dítěte.

Ještě před rozhodnutím soudu o pěstounské péči může být dítě svěřeno do dočasné péče budoucích pěstounů, do tzv. předpěstounské péče na základě rozhodnutí příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Toto rozhodnutí vydává obecní úřad obce s rozšířenou působností, v jehož správním obvodu má dítě trvalý pobyt. Podmínkou pro svěření dítěte do dočasné péče je soudem nařízená ústavní výchova nad nezletilým dítětem nebo souhlas rodičů. Pokud nad dítětem ústavní výchova nařízena nebyla a rodiče nesouhlasí s umístěním do náhradní rodiny, není možné rozhodnout o dočasné péči a dítě může být svěřeno do pěstounské péče pouze na základě rozhodnutí soudu.

Děti v pěstounské péči a pěstouni mají nárok na dávky pěstounské péče. Tyto dávky jsou vypláceny v rámci dávek státní sociální podpory.

Jedná se o:

- příspěvek na úhradu potřeb dítěte,
- odměnu pěstouna
- příspěvek při převzetí dítěte
- příspěvek na zakoupení motorového vozidla.

První dvě dávky jsou vypláceny měsíčně, příspěvek při převzetí dítěte je vyplacen jednorázově, stejně tak jako příspěvek na zakoupení vozidla. Na ten má pěstoun nárok, pokud má v péči nejméně 4 děti.

V praxi se vyskytují dva typy pěstounské péče (Bubleová, In Matějček, 2002):

Individuální pěstounská péče probíhá v běžném rodinném prostředí, tj. s pěstounkou a pěstounem.

Skupinová pěstounská péče se odehrává v „zařízeních pro výkon pěstounské péče“. Jde o velké pěstounské rodiny, někdy i s vlastními dětmi pěstounů a dalšími třeba 4-6 i více dětmi přijatými.

Dalším zařízením pěstounské péče jsou SOS dětské vesničky, kde je pěstounkou matka-pěstounka. Ta mívá většinou ku pomoci další osobu, které se říká „teta“. Ta pomáhá matce při vedení domácnosti. Bydlí s dětmi v samostatném domečku. Skupina 10-12 takových domečků představuje Vesničku.

Jak Gabriel a Novák uvádějí, o pěstounskou péči se zajímají častěji lidé, kteří již děti mají. Do této péče přichází dítě proto, že pokrevní rodiče nebyli zbaveni rodičovských práv (nebo jen jeden z nich). Jak píší, do pěstounské péče přicházejí děti nemocné, děti s nižším IQ, přibýlo dětí jiných etnik, nejen Romové. Tato péče je také vhodná pro starší děti a sourozence. (Gabriel, Novák, 2008) Toto potvrzuje i Bubleová: „Děti, které jsou nejčastěji umísťovány do pěstounské péče jsou především děti sociálně osiřelé, které potřebují nejen trvalou individuální péči, ale i dlouhodobou výchovu v náhradní rodině. Jedná se především o děti s různými zdravotními či psychomotorickými obtížemi, děti starší, sourozenecké skupiny nebo děti jiného etnika. Patří sem i skupina dětí, u kterých brání jejich svěření do osvojení překážky právní, především nesouhlas rodičů.“(Bubleová a kol., 2007)

2.2.4. Pěstounská péče na přechodnou dobu

„Novela zákona 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, platná od 1.6.2006 zavádí v náhradní rodinné péči novou formu (či podskupinu) pěstounské péče, a sice pěstounskou péči na přechodnou dobu. V praxi se běžně můžeme setkat i s označením profesionální pěstounská péče, které se používalo zejména před přijetím novely výše zmíněného zákona a obecně je zažitější a pro mnohé zřejmě i výstižnější.“(Gabriel, Novák, 2008) Jak se zde dále uvádí, jedná se o péči v případech, kdy rodiče nemohou dočasně, či po určitou dobu vykonávat své povinnosti a o dítě pečovat. Nebo také tehdy, když se pro dítě zajišťuje klasická pěstounská péče či osvojení. O umístění dítěte do této péče rozhoduje soud stejně tak jako u ostatních typů pěstounské péče.

„Smyslem pěstounské péče na přechodnou dobu by tedy mělo být(Gabriel, Novák, 2008):

- pomoci dětem a mladým lidem v nouzi, podpořit je při uspokojujícím překlenutí období rozhodování o jejich dalším osudu, usnadnit jim zvládnutí situace, když se ocitnou náhle mimo domov, a podobně,
- poskytnout rodičům čas na vyřešení osobních problémů či vztahů,
- diagnostika, terapie a prognóza dalšího vývoje dítěte.“

Jak autoři (Gabriel, Novák, 2008) uvádějí, měl by být tento typ pěstounské péče určen:

- a) dětem, které mají biologickou rodinu či alespoň jednoho z rodičů,
- b) dětem mladých, nezralých matek, které nejsou schopny prozatím plnit svou roli,
- c) dětem drogově závislých matek, jež potřebují čas na doléčení,
- d) dětem žijících v dlouhodobě nefunkční rodině,
- e) dětem, kde je rodina ohrožena pobytem jednoho či obou rodičů ve výkonu trestu,
- f) dětem, které onemocní závažnou chorobou a jejich rodina tuto zátěž dočasně nezvládá,
- g) dětem, které vykazují dlouhodobé poruchy chování,
- h) dětem, které jsou vráceny z neúspěšné formy NRP

2.2.5. Poručenství

Poručenství je téměř shodná forma náhradní rodinné péče s pěstounskou péčí s tím rozdílem, že se ustanovuje, jak říká § 78 zákona o rodině, v případech, kdy rodiče dítěte zemřeli, byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti, výkon jejich rodičovské zodpovědnosti byl pozastaven nebo nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu. Pokud tedy bude splněna alespoň jedna z výše uvedených podmínek, příslušný soud musí ustanovit poručníka, jež bude nezletilé dítě vychovávat, zastupovat a spravovat jeho majetek místo jeho rodičů.

Poručníkem se ustanovuje fyzická osoba, přednostně někdo z příbuzných nebo osob blízkých rodině dítěte. Soud ustanoví poručníkem především toho, koho doporučili rodiče. Poručníky mohou být i manželé. Pokud se nenalezne vhodná fyzická osoba, může soud ustanovit poručníkem i orgán sociálně-právní ochrany dětí. Ten činí neodkladné úkony v zájmu dítěte dokud není ustanoven poručník a také do doby než se poručník ujme své funkce.

Poručník je zákonným zástupcem dítěte. Mezi ním a dítětem ze zákona nevzniká takový poměr, jaký je mezi rodiči a dítětem.

Zákon rozsah práv a povinností poručníka k dítěti stanoví takto (Bubleová a kol., 2007):

- výchova dítěte,
- zastupování dítěte,
- správa majetku dítěte.

Poručník je povinen podávat soudu jednak zprávy o poručenci, ale také účty ze správy jeho majetku. Podrobného podávání vyúčtování ho může soud zprostit. Poručník do dvou měsíců po skončení poručnictví předkládá soudu závěrečný účet jmění poručenice. (§ 80) Pokud je poručník nezpůsobilý pro výkon této funkce nebo porušuje své povinnosti, soud ho odvolá. Soud může také zprostit poručníka poručenství na jeho návrh.

Funkce poručníka nezakládá vyživovací povinnost. Děti svěřené do poručenství a poručníci mají nárok na stejné dávky, které se vyplácí v rámci dávek pěstounské péče. Tyto dávky jsou vypláceny oddělením státní sociální podpory příslušného úřadu.

2.2.7. Hostitelská péče

“Pokud dítě nemůže být osvojeno, nenajdou se pro něj vhodní pěstouni nebo s umístěním do pěstounské péče nesouhlasí, či u něj realizace pěstounské péče není vhodná z jiných důvodů, zpravidla zůstává v ústavním zařízení několik let. Plíživému a zhoubnému vlivu psychické deprivace z dlouhodobého pobytu v ústavu lze alespoň částečně zamezit tím, že dítěti umožníme některé víkendy, svátky a prázdniny strávit na návštěvě v některé z rodin zájemců, kteří projeví zájem touto formou dítěti pomáhat. Dítě je tedy v takových případech při svém pobytu u těchto lidí bráno pouze jako „host“, odtud tedy pramení označení hostitelská péče.

Osobně se domníváme, že hostitelství lze s trochou nadsázky nazvat pěstounstvím podpůrným, tedy takovým, které působí spíše jako příležitostná podpora cílené a systematické snahy o minimalizaci rozvoje a negativních dopadů ústavní deprivace.“ (Gabriel, Novák, 2008).

Jak oba uvádí, o návštěvách nerozhoduje soud, ale vedení ústavu. Je však povinno uvolnění dítěte z ústavu konzultovat s orgánem sociálně-právní ochrany. Bez doporučení tohoto úřadu nelze návštěvu v hostitelské rodině uskutečnit. Hostitelskou péčí nejsou míněny jednorázové, ale spíše opakované a dlouhodobější kontakty s „hostiteli.“ Pozitivní je, že zákon o sociálně-právní ochraně dětí umožňuje sociálním pracovníkům požádat o vyšetření těchto osob krajský úřad. Díky tomu se mohou o vhodnosti žadatelů vyjádřit psychologové. Zájemci o hostitelství nepodávají žádost o zprostředkování náhradní rodinné péče. Krajský úřad nevydává také žádné rozhodnutí, pouze psycholog příslušného krajského úřadu se na základě vyšetření osob vyjádří k vhodnosti těchto lidí pro výkon této péče. (Gabriel, Novák, 2008)

Tento termín nezná zákon o rodině, ani zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Nicméně §30 zákona o sociálně-právní ochraně dětí hovoří o tom, že ústavní zařízení může po předchozím souhlasu obecního úřadu obce s rozšířenou působností povolit dítěti pobyt u rodičů, popřípadě jiných fyzických osob. Trvání tohoto pobytu je stanoveno na 14 dnů, přičemž může být tato doba prodloužena.

2.3. Zprostředkování náhradní rodinné péče

Dle §20 zákona o sociálně-právní ochraně dětí se toto zprostředkování neprovádí u osvojení v případě:

- a) rodiče dali souhlas s osvojením dítěte předem ve vztahu k určitým osvojitelům,
- b) podal-li návrh na osvojení manžel rodiče dítěte nebo pozůstalý manžel po rodiči nebo osvojiteli dítěte.

Pokud jde o zprostředkování pěstounské péče, neprovádí se, podala-li návrh na svěření dítěte do pěstounské péče fyzická osoba dítěti příbuzná nebo fyzická osoba blízká dítěti nebo jeho rodině.

2.3.1 Rozhodnutí

Jak dokládá Bubleová, doporučují odborníci budoucím rodičům hovořit o svém úmyslu v širší rodině, jelikož je žádoucí, aby dítě přijala celá rodina. Rodiče si pak musí položit spoustu otázek o připravenosti na tuto roli. Například, zda je rodič tolerantní, má dost fyzických a duševních sil pro tuto úlohu, zda dokáže dítě zajistit, jaké bylo jeho dětství, jaké je jeho manželství, zda je ochoten se vzdát svého pohodlí, jestli je ochoten se přizpůsobit, věnovat se plně dítěti, přijmout minulost dítěte, porozumět jeho pocitům, představit si, jaké by mělo konkrétně být, jestli nebude překážkou v kariéře atd. (Bubleová, 2010)

2.3.2 Žádost o NRP

Pro podání žádosti je nutné navštívit pracoviště sociálně-právní ochrany dětí odboru sociálních věcí, tedy na příslušném obecním úřadě s rozšířenou působností, tedy městský úřad, eventuálně magistrát. Zde se bude žadatelům věnovat sociální pracovnice, jež má na starost náhradní rodinnou péči. Ta jim poskytne informace a předá potřebné formuláře.

Oprávněn podat žádost je občan starší 18 let, který má způsobilost k právním úkonům.

K žádosti je nutné připojit

- Potvrzení o zdravotním stavu žadatelů
- Opis z rejstříků trestů žadatelů
- Doklad o státním občanství (postačí kopie občanských průkazů) nebo povolení k dlouhodobému či trvalému pobytu
- Potvrzení zaměstnavatele o výši příjmů, případně i jeho posudek
- zprávu o sociálních poměrech
- 2 ks barevných fotografií žadatelů
- Písemné vyjádření žadatelů o tom, zda souhlasí s tím, že budou po uplynutí zákonem stanovené lhůty zařazeni do evidence Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí, který zprostředkovává osvojení dětí z ciziny
- Písemný souhlas s účastí na přípravě žadatelů k převzetí dítěte do své péče
- Stanovisko úřadu obce s rozšířenou působností k žádosti

V žádosti žadatelé uvedou, o jaký typ náhradní rodinné péče mají zájem. Pokud mají zájem o osvojení i o pěstounskou péči, podávají žádosti dvě. Sociální pracovníce po shromáždění všech potřebných údajů a dokumentů předá žádost příslušnému krajskému úřadu. K předání dochází asi po 2 či 3 měsících od podání žádosti. (Gabriel, Novák, 2008)

2.3.3 Příprava a posouzení krajským úřadem

Praxe byla do poloviny roku 2006 taková, že krajský úřad pozval žadatele k psychologickému vyšetření. Posouzení žádosti provedl tento úřad do 30 dnů ode dne zjištění všech potřebných skutečností a vydal správní rozhodnutí, kterým žádost buď zařadil, nebo nezařadil do evidence žadatelů o náhradní rodinnou péči.

Pokud žádost byla zařazena, měli uchazeči ze zákona povinnost absolvovat přípravný kurz pro budoucí osvojitele či pěstouny, který pořádá okresní úřad ve spolupráci s dalšími osobami. Neodůvodněnou absencí na této přípravě se žadatelé vystavují nebezpečí vyřazení z evidence žadatelů vhodných pro náhradní rodinnou péči.

Krajský úřad písemně vyrozumí žadatele o skutečnosti, že byli vybráni jako vhodní pro přijetí konkrétního dítěte do rodiny.

Nicméně jak uvádí Gabriel a Novák (2008), nyní, po novele zákona o sociálně-právní ochraně dětí je praxe taková, že přípravný kurz předchází psychologickému vyšetření. Dále se autoři zmiňují o tom, že se o dopadech této změny mezi odborníky dost spekuluje. Na jedné straně je pozitivní to, že se kurz žadatelům pomůže získat lepší představu a širší informace ohledně nároků a specifík náhradní rodinné péče. Na druhou stranu však informace takto získané pomohou žadatelům představu o tom, co chtějí pravděpodobně odborníci během vyšetření slyšet. Jde o citlivá a kontroverzní témata jako je sdělení pravdy o osvojení, délka rodičovské dovolené, tělesné tresty, kontakty s biologickými rodiči, spolupráce s orgánem sociálně-právní ochrany a další. To potom může zkreslit vyšetření.

„Cíle příprav by měly být naplněny prostřednictvím těchto základních programových témat:

- charakteristiky dětí umísťovaných do náhradní rodinné péče,
- specifika péče o děti v náhradní rodinné péči,
- problematika péče o děti se speciálními potřebami (chronické či závažné onemocnění, smyslový handicap, masivnější poruchy chování),
- otázky zátěže dítěte z biologické rodiny (závislosti, onemocnění, sociální nepřizpůsobivost),
- sociálně-právní témata NRP,
- zprostředkování NRP, soudní řízení,
- psychologie dětí v náhradní rodinné péči (základy vývojové psychologie, otázky identity),
- dopad dosavadní životní historie dětí na jejich psychiku – chování a prožívání (zejména problematika psychické deprivace, ale také např. specifika dětí týraných, sexuálně zneužívaných apod.),
- role náhradního rodiče v životě dítěte včetně rozdělení rodičovských rolí,
- otázky účasti biologické rodiny dítěte v NRP (kontakt s biologickými rodiči a vytváření obrazu o jejich osobách),
- řešení náročných krizových situací,
- problematika reakce a přístupu vlastních dětí a „spoluúčasti“ rodiny žadatelů,
- specifika péče o etnický odlišné děti“ (Gabriel, Novák, 2008)

Samotná příprava by se měla skládat ze dvou částí. Jedna část by měla být teoretická, odehrávající se v odpoledních či celodenních blocích ve formě přednášek. Druhá, praktická část je pak většinou realizována vícedenními, většinou pobytovými setkáními. Rozsah obou

částí se liší podle zvyklostí toho kterého organizátora. Rozdíly jsou v jednotlivých krajích i v rámci jednoho kraje. Shoda panuje pouze v případě přípravy profesionálních pěstounů. Zde je třeba delšího vzdělávání.

Jinak Gabriel a Novák považují potřebný časový rozsah v délce minimálně 35 čtyřicetipětiminutových hodin, avšak ideální počet by se blížil spíše k padesáti. Počet žadatelů navštěvujících jeden kurz by neměl překročit 20 osob.

K pohovoru s psychologem jsou žadatelé zváni zhruba do 6 měsíců od podání žádosti. Počet žádostí zamítnutých psychologem je cca 5 – 10 procent. Posoudí-li žadatele krajský úřad jako vyhovující, obdrží rozhodnutí o zařazení do evidence žadatelů vhodných stát se osvojiteli nebo zařazení do evidence žadatelů vhodných stát se pěstouny. V případě podání dvou žádostí je možné zařazení do obou evidencí. (Gabriel, Novák, 2008)

2.3.4 Čekání na nabídku dítěte

Bubleová, Vávrová, Frantíková a Benešová (2007) uvádějí, že toto období může trvat různou dobu. Jednak má každý region různou dobu čekání, ale záleží zejména na tom, jaké požadavky na dítě jsou uvedeny v žádosti o dítě. Zmiňují, že požadavky jsou mnohdy vyšší, než mohou opuštěné děti splňovat. V současné době je také proto méně dětí, které jsou vhodné k adopci a více těch, které jsou vhodné pro pěstounskou péči. S tím souhlasí i Gabriel a Novák (2008), kteří píší, že počty žadatelů o osvojení převyšují počty dětí, které jsou právně volné a vhodné do osvojení. Objevuje se tím převis mezi nabídkou a poptávkou. Co se týká čekací doby, stanovena žádná lhůta v zákoně není. Hledáme však vhodné rodiče pro konkrétní dítě, nikoliv naopak. Prvotní je zájem dítěte. Pokud jsou žadatelé ochotni přijmout dítě zdravotně handicapované či jiného etnika, čekací doba se výrazně zkrátí. Jím může být nabídnuto dítě i pár týdnů po zařazení do evidence. Tito žadatelé tak předběhnou mnoho těch, které mají nároky daleko vyšší. Mezi odborníky se ale traduje názor, že by čekání nemělo být kratší než devět měsíců. Tedy dobu kratší, než trvá fyziologické těhotenství. Aby čekatelé mohli prožít očekávání tak jako ostatní rodiče.

Pokud krajský úřad nenabídne rodičům dítě do 3 let, předává kopie údajů ministerstvu práce a sociálních věcí, které se pokusí zprostředkovat NRP. Pokud ani ministerstvo nenabídne po dobu dalších 6 měsíců vhodné dítě, předává v případě souhlasu uvedeného v žádosti kopie údajů Úřadů pro mezinárodně-právní ochranu dětí v Brně. Ten pak vyhledává vhodné dítě v cizině. (Gabriel, Novák, 2008)

2.3.5 Poradní sbor

Poradní sbor je zřizován na krajských úřadech. Dle Bubleová (2010) tvoří tento sbor odborníci z na náhradní rodinnou péči, a to pediatři, psychologové, pedagogové, zástupci školských, zdravotnických a sociálních zařízení pro výkon ústavní výchovy, odborníci práva a posudkového lékařství a zaměstnanci sociálně-právní ochrany. Tento sbor se schází jednou v měsíci, lze i častěji, a jeho úkolem je vybrat konkrétnímu dítěti vhodnou rodinu. Gabriel (2008) uvádí, že tento sbor má nejméně 5 členů. Dále pak to, že by mělo být samozřejmostí členství psychologa, jehož role začíná již vytipováním vhodných žadatelů, což činí spolu se sociálními pracovníky. Mezi těmito vytipovanými potom poradní sbor vybírá.

„Vždy je dítěti vybírána taková rodina, která je připravena přijmout dítě takové, jaké je. To znamená:

- se všemi jeho radostmi a starostmi,
- se všemi jeho přednostmi, ale také riziky ve vývoji, ať již zdravotním nebo psychickým,
- s jeho minulostí,
- s jeho rodinnou anamnesou,
- s důsledky jeho pobytu v ústavním zařízení, nebo nefungující rodině,
- v případě pěstounské péče i s případnou účastí biologické rodiny na jeho další výchově.“ (Bubleová a kol., 2007)

Po tomto výběru vyzve krajský úřad vybranou rodinu, aby se seznámila s dokumentací dítěte. Jde tedy o seznámení s jeho dosavadním životem, informacemi o jeho rodině, zdravotním a psychickým stavu. Žadatel se po vyhodnocení těchto informací rozhodne, jestli chce s dítětem navázat kontakt. (Bubleová a kol., 2010)

2.3.6 Kontakt s dítětem a jeho převzetí do péče

Pokud se žadatelé po zvážení všech informací o dítěti a shlédnutí jeho barevné fotografie rozhodnout, že chtějí dítě navštívit, obdrží na krajském pracovišti „oznámení o vhodnosti“, což je písemné potvrzení na jehož základě jim příslušné zařízení umožní se s dítětem seznámit. Žadatelé by se při návštěvě měli chovat přirozeně a uvolněně. Pokud chtějí dítěti přivést dárek, měl by být přizpůsoben zejména věku a vývojovému stupni dítěte. Rozhodně

by se nemělo jednak o honosný a obrovský dárek. V tomto případě postačí malá plyšová hračka či panenka.

Potřebná délka seznamování se odvíjí hlavně od věku dítěte. Čím je dítě starší, tím delší je nutný čas k seznamování před odchodem z ústavu do rodiny. Dětem do jednoho roku zpravidla stačí i několikahodinová návštěva, avšak vhodné je, aby žadatelka strávila s dítětem v ústavu celý den a poznala tak jeho zvyklost a režim. Předškoláci a školáci potřebují opakované návštěvy. Zde se ukazují jako přínosné společné vycházky mimo zařízení.

Žadatelé mají lhůtu 30 dnů, ode dne, kdy obdrží oznámení o vhodnosti, aby zažádali o svěření dítěte do „předadopční“ či „předpěstounské“ péče.

V případě předpěstounské péče může tento proces trvat déle, neboť biologičtí rodiče jsou účastníky řízení. Musí se tedy čekat na jejich vyjádření, eventuálně odvolání.

Předadopční či předpěstounská péče musí trvat alespoň 3 měsíce. Teprve po jejich uplynutí může soud rozhodnout o svěření dítěte do jejich péče. Žádost lze podat ale dříve. Na rozhodnutí soudu se čeká u náhradní rodinné péče delší dobu, několik měsíců až jeden či dva roky, možno i déle. Po celou dobu, až do rozhodnutí soudu zůstává dítě v péči žadatelů, nevrací se zpět do zařízení.

Rozhodnutím soudu o svěření dítěte do pěstounské péče nebo osvojení celý proces končí. Avšak v případě pěstounské péče bude rodinu po celou dobu trvání této péče navštěvovat orgán sociálně právní ochrany dětí. (Gabriel, Novák, 2008)

Archerová (2001) doporučuje se dozvědět co nejvíce informací o sociální a klinické situaci dítěte, o tom, jak dosud probíhaly jeho všední dny, neboť díky tomu bude rodičům dítě bližší, lépe se na něj naladí a zorientují se v jeho zkušenostech.

2.4. Organizace se vztahem k náhradní výchově

2.4.1 STŘEP

Střep je centrum pro sanaci rodiny v čele s Věrou Bechyňovou. Pomoci nabízejí tři střediska, a to v Praze, Berouně a Kladně. Cílem této organizace je zabránit odebrání dítěte z rodiny, eventuálně umožnění jeho návratu ze zařízení pro výkon ústavní výchovy.

„Nástrojem pomoci je poskytování sociálních služeb (s aspektem sociální rehabilitace, integrace, vyrovnávání příležitostí a vazeb na dodržování lidských práv), které mají charakter služeb veřejně prospěšných. Příjemcem této pomoci je nejen dítě, ale celá jeho rodina.

Prostředkem je sociální a rodičovský výcvik - stimulace a rozvoj osobnosti dítěte, nácvik a podpora rodičovského chování, úprava rodinných a sociálních podmínek celé rodiny.“ (Střep)

2.4.2 Středisko náhradní rodinné péče

Toto středisko bylo založeno v roce 1994 a sídlí v Praze. „Středisko náhradní rodinné péče o.s. se zabývá problematikou dětí, které se ocitly ve zvláště obtížných životních situacích a dětí, které vyrůstají mimo vlastní rodinu. Cílem Střediska je, aby rodinná péče o opuštěné děti převládla nad péčí ústavní a aby se všestranně rozvíjel a změnil systém náhradní rodinné péče u nás.

Hlavní činnosti Střediska:

- a) Poradenství a příprava žadatelů o náhradní rodinnou péči
- b) Doprovázení, pomoc a podpora rodinám, které pečují o svěřené dítě
- c) Školení a práce s dobrovolníky s dětmi v ústavních zařízeních
- d) Osvětová, vzdělávací, výzkumná a publikační činnost
- e) Snaha o všestranný rozvoj náhradní rodinné péče“ (Středisko náhradní rodinné péče)

2.4.3 Fond ohrožených dětí

„Fond ohrožených dětí (FOD) je občanské sdružení na pomoc týraným, zanedbávaným, zneužívaným opuštěným nebo jinak sociálně ohroženým dětem, s působností na celém území české republiky.“ (Fond ohrožených dětí)

Projektem FODu je Klokánek. Jeho cílem je nahradit ústavní výchovu týraných, zanedbávaných, zneužívaných nebo jinak sociálně ohrožených dětí přechodnou a okamžitou rodinnou péčí. (Matějček, 2002)

Klokánky mají pověření MPSV jako zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Díky tomu mohou přijímat děti na základě žádosti rodičů, soudního rozhodnutí (předběžné opatření nebo rozsudek), žádosti orgánu sociálně-právní ochrany dětí i na základě žádosti samotného dítěte či osoby, která malé dítě nalezne opuštěné nebo v jiné krizové situaci. Děti mohou v Klokánku zůstat i proti vůli rodičů až do té doby, než soud rozhodne o předběžném opatření. Většina zde přijatých dětí má stejnou anamnézu jako děti přijímané do ústavní výchovy. Jde zejména o zanedbávání, domácí násilí, neschopnost zajistit řádnou péči, týrání, zneužívání,

bytové důvody, a někdy i hospitalizace osamělého rodiče či svěřením dítěte za účelem zajištění náhradní rodinné péče.

Klokánky mají nepřetržitý provoz. Mohou proto kdykoliv přijmout i novorozence, jejichž matky tají těhotenství a porodí mimo zdravotnické zařízení. Podle § 46 odst. 2 zákona o rodině má rodinná péče v zařízeních pro děti vyžadující okamžitou pomoc přednost před ústavní výchovou. Klokánků máme v České republice v současnosti 16. Průměrná doba v tomto zařízení je zhruba půl roku, poté se asi 60 procent dětí vrací zpět k rodičům, dalších 30 procent do náhradní rodinné péče. Ostatní děti končí pobyt v tomto zařízení zletilostí, další pak jsou umístěni do jiného zařízení (psychiatrie, ústavní výchova).

Principy Klokánku:

- o 3 až 4 děti se stará manželský pár, „teta“, nebo střídavě po týdnu dvě „tety“
- přijímá bez ohledu na věk, což umožňuje sourozencům být spolu v jednom zařízení
- děti se přijímají bez předchozího pobytu v diagnostickém ústavu.
- děti přijímají nejen na základě orgánu sociálně-právní ochrany či soudu, ale také na žádost rodičů či dítěte (Fond ohrožených dětí)

2.4.4 Sdružení pěstounských rodin

Toto sdružení působí již od roku 1995. Má pověření k výkonu sociálně-právní ochrany dětí. Jedním z jeho poslání je podporovat rozvoj náhradní rodinné péče. Po jeho založení se mu podařilo vytvořit síť pěstounských rodin, které si navzájem pomáhaly. Další rodiny se skrze aktivity provozované tímto sdružením seznámily s pěstounskou péčí a přijaly dítě. Od roku 2002 řeší problematiku mladého člověka po odchodu z ústavního zařízení nebo pěstounské rodiny projektem Dům na půli cesty. (Sdružení pěstounských rodin)

2.4.5 ISIS

Isis je občanské sdružení, které bylo založeno v roce 1992. Jeho cílem je zlepšení funkčnosti pěstounských rodin, prevence problémů a optimalizace vývoje přijatých dětí. Pořádá poradensko-vzdělávací pobyty, kde poskytuje všem členům pěstounských rodin odborné služby. Jedná se o poradenskou péči, vzdělávání a speciální program pro děti a dospívající.

Pobyty se naplňují nejen sociálně psychologickými hrami pro děti, ale také zábavnou činností, jako např. sportovními či vědomostními soutěžemi, eventuelně výtvarnou dílnou. (ISIS)

2.4.6 Rozum a Cit

Toto je nadační fond pro opuštěné děti, který podporuje pěstounské rodiny, ale také občanské sdružení, která byla založena roku 2000 a navazuje na projekty nadačního fondu.

Nadační fond během 12 let činnosti podpořil 550 náhradních rodin částkou 21 milionů Kč. V těchto rodinách žije 2 750 dětí. Přispívá na vybavení dětských pokojů, rekonstrukce, případně přístavby obydlí, budování bezbariérových opatření, vybavení domácnosti, pomáhá sociálně slabším rodinám.

Občanské sdružení poskytuje poradenství pěstounům, zajišťuje doučování v rodinách, organizuje třikrát v roce setkání rodin, poskytuje asistenční péči ve vícečetných rodinách, pomoc rodinám pečujícím o zdravotně postižené děti. (Rozum a cit)

2.4.7 Nadace Terezy Maxové

Tato nadace se snaží pomáhat v této oblasti několika různými fondy. Například tzv. SPAR Fond Nadace Terezy Maxové dětem byl zřízen z důvodu podpory rozvoje a profesionalizace náhradní rodinné péče, také jako prevence odebrání dítěte z rodiny. Tato pomoc je určena pěstounským rodinám a neziskovým organizacím. Z tohoto fondu může být podpořena výchova, vzdělání, speciální terapie, odborné služby, služby s cílem změny systému péče o dítě v ČR a další.

Dalším fondem je Oriflame dětem, který podporuje znevýhodněné a opuštěné děti v rámci tří směrů, a to: prevence nežádoucího odebrání dítěte z biologické rodiny, náhradní rodinná péče a kompenzace nedostatků ústavní výchovy .

Problematikou opuštěných dětí a náhradní rodinné péče se zabývají i další fondy této nadace. (Nadace Terezy Maxové)

2.4.8 Organizace provozující domy na půl cesty

Klienty těchto zařízení jsou často děti pocházející ze zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy.

Matějček (2002) vypráví, že tyto domy zajišťují klientům stravování, ubytování, poskytují výchovné a vzdělávací služby, pomoc při prosazování práv, ale také sociální trénink zaměřený na rozvoj psychosociálních dovedností.

Jedním z organizací provozujících tyto domy je známé občanské sdružení DOM. V Praze provozuje dva tyto domy. Sdružení bylo založeno v roce 1997 s cílem pomoci mladým lidem, kteří neměli domov a museli začít žít svůj život na ulici. Byli to zejména ti, kteří vyrostli v dětských domovech a podobných institucích. (DOM)

2.4.9 Organizace provozující podporované a chráněné bydlení

Toto bydlení je určeno pro děti se zdravotním a sociálním znevýhodněním, které vyrůstali v pěstounské péči. Cílem je těmto dětem po dosažení zletilosti pomoci, aby mohl vést běžný život ve vlastním bytě nebo bytě poskytnutém organizací. Poskytuje nejen ubytování, ale také pomoc s chodem domácnosti a kontaktem se společenským prostředím. Jednou z těchto organizací je například občanské sdružení Pod křídly. (Matějček, 2002)

2.5. *Postoj ministerstva zdravotnictví ke Klokánkům*

Fond ohrožených dětí uvádí na webových stránkách:

„Avšak přestože

- naše zákony dávají jednoznačně přednost rodinné péči v rodinných zařízeních pro děti vyžadující okamžitou pomoc před ústavní výchovou ,
- Klokánky jsou zřizovány podle zákona o sociálně-právní ochraně dětí, který o věku dětí nehovoří a navíc je to zařízení sociálně-právní ochrany dětí, které nespadá pod resort zdravotnictví,
- jsou-li dva zákony v rozporu, platí vždy zákon pozdější, jímž je zákon o sociálně-právní ochraně dětí,
- v zemích EU neexistuje, aby děti mladší deseti let byly umísťovány do ústavní výchovy,
- naše i zahraniční výzkumy potvrzují zhoubné následky ústavní deprivace, které jsou tím těžší, čím je dítě mladší,

- z důvodu nepřiměřeného množství ústavních výchov a málo rozvinuté náhradní rodinné péče Českou republiku v lednu 2003 kritizoval i Výbor OSN pro práva dítěte a důrazně doporučil našemu státu rozšíření pěstounské péče nebo jiné rodinně orientované náhradní péče (což jsou i naše Klokánky), viz body 44 a 45 Konečných závěrů výboru ze dne 31. 1. 2003,

označilo ministerstvo zdravotnictví náš projekt Klokánek s odkazem na zákon o péči o zdraví lidu č. 20/1966 Sb., starý 37 let, za protiprávní s odůvodněním, že děti mladší tří let potřebují uspokojovat především své biologické potřeby a to je prý schopen činit pouze vyškolený zdravotnický personál v kojeneckých ústavech a zdravotnických dětských domovech, viz níže(příloha č. 3). Díky tomuto šokujícímu a nepochopitelnému stanovisku nám MPSV na provoz našeho nového Klokánku v Praze 4, Láskově ulici (se šestnácti samostatnými byty pro celkem 46 dětí), určeného především pro děti kojeneckého a batolecího věku, odmítlo přidělit státní dotaci na jeho provoz.“

Dopis z ministerstva zdravotnictví je doložen jako příloha číslo 3.

2.6. Příběhy z praxe náhradní rodinné péče

2.6.1. Jsem adoptovaná...

Ano, je to tak..

Vzhledem k tomu, že znám téma práce, kam píše tento příspěvek, musím hned na počátku říci, že jsem ráda, že si pro mě do kojeneckého ústavu někdo přišel, protože bych v dětském domově vyrůstat nechtěla.

V rodině, ve které žiji, pociťuji lásku a zázemí a to by mi dětský domov, myslím, dát nemohl, zcela jistě ne v takové míře.

Nemusím se s nikým, ač lakomá nejsem, dělit o svůj pokoj a rodiče mám také jen pro sebe. I když někdy jsem si třeba sourozence přála, kamarádi mi je vynahradili.

Adoptované dítě vyrůstá stejně tak jako ostatní děti - má své rodiče, prarodiče a ostatní příbuzné, kterých já mám dost.

Každý den se dělí s rodiči o radosti, může za nimi vždy s čímkoliv přijít, hrají si s ním, pečují o něj, když je nemocné, pomáhají mu s úkoly, společně jezdí na výlety, na dovolenou..

zkrátka je to tak jak v běžné rodině. Ovšem tohle asi děti z dětských domovů neznají. Neznají ani to, když něco chtějí, a rodiče jim to dopřejí, jen tak, třeba proto, že byli hodní, nebo jen proto, že mají dítě rádi. Děti v dětském domově jistě nemohou chodit ven, kdy chtějí a kam chtějí. Kdežto u dětí v náhradní rodinné péči je toto samozřejmostí. A nejde jen o zmiňované skutečnosti, ale o spoustu dalších věcí, které přecházíme bez povšimnutí a které jsou v domácnosti naprosto samozřejmé. Ovšem u dětí vyrůstajících v ústavní výchově běžné vůbec nejsou, ba naopak tyto děti jsou o tyto jinak běžné věci částečně či zcela ochuzeni.

Skutečně bych neměnila!!

Ale přece jen přijde alespoň jeden krušný den. Den, kdy se dítě dozví pravdu.

Já se to dozvěděla, když mi bylo 11 let. Určitě by nějaký psycholog či jiný odborník věděl, kdy je pro toto sdělení vhodná doba. Nevím, jestli by se mnou souhlasil, ale já si myslím, že v tomto věku to vhodné není. Byla jsem dítě, doposud věřící, že to je můj táta a máma, kteří se o mě starali a teď mi řekli, že nejsem jejich...! Bylo to tak těžké! Ne pochopit to, to člověk pochopí v tom věku už celkem snadno, že někdo nemůže mít dítě, tak si pro nějaké zajde do kojeneckého ústavu.(I když tak rychlé to samozřejmě není.) Ale srovnat se s tím! Říkala jsem si, jak se teď najednou mám chovat, hroutil se mi svět, moje rodiče nebyli najednou moji, příbuzní, sestřenice, bratřenci, babička,.. ti všichni to věděli a já ne. Teď se jistě dozví, že už to vím i já, a budou sledovat, jak se chovám, nebo se začnou chovat jinak, když už nemusí „hrát“ ty příbuzné, za které jsem je dosud měla? Tolik věcí se mi honilo hlavou, a nejen v ten den, ale dlouho! Dokonce jsem k oněm příbuzným omezila návštěvy, a držela si určitý odstup, který mi možný dodnes trochu zůstal.

Bylo to těžké a dlouhé období, bojovat s určitou identitou. Dnes jsem již dospělá a vím, že rodiče jsou ti, kteří dítě vychovávají, ne ti, kteří ho zplodili a nemají o něj zájem. Alespoň vím, že jsem byla chtěné dítě, což bylo samozřejmě znát.

Já jsem velice ráda za to, kde žiji!

Pro účely diplomové práce, L.K.

Komentář k příspěvku

Z tohoto příspěvku je zřejmé, že náhradní rodinná péče, v tomto případě adopce je opravdu vhodným řešením pro dítě, jehož rodina se o něj nechce nebo nemůže starat. Ukazuje, že je dítě šťastné a cítí se jako by žilo se svými biologickými rodiči, stejně tak jako ostatní děti.

Ovšem tento případ upozorňuje na jeden problém, který může při osvojení nastat. Vlastně ho musí řešit všichni osvojitelé. Tedy: Jestli říci, případně jak a kdy dítěti pravdu o jeho původu. Dle odborníka v oboru vývojové psychologie, dětské psychologie, diagnostiky a psychické deprivace Prof. PhDr. Zdeňka Matějčka, CSc. je odpověď jednoznačná. Říci! Ba to prý dokonce nestačí jenom říci, ale spíše říkat a opakovaně se k tomuto tématu vracet. Nečekat, až se dítě začne ptát. Vývojově vhodná doba je od 3 let výš. Rozhodně by se nic nemělo odkládat až do školního věku. Před nástupem do školy by v této věci mělo být jasno. Pozdější sdělení je problematické. Čím více totiž vlastní „já“ dítěte dosavadním vývojem vyspělo, tím obtížněji se bude měnit a přizpůsobovat tak závažným okolnostem, jako je změna v nazírání na vlastní původ, vlastní a nevlastní rodiče a vůbec celý dosavadní život. Vzniklé napětí, jehož podkladem je úzkost ze ztracené jistoty, se nutně mění v agresivitu, která je zaměřována proti domnělému viníkovi, což jsou jeho dosud milovaní rodiče.

Zvláště nebezpečným věkem z tohoto hlediska je vývojové období označované jako střední školní věk, tj. přibližně od 9 do 13 let.

Pokud snad tedy dítěti neřekneme pravdu včas, což bychom udělat rozhodně měly, zkušenost prý říká, že vhodnější doba je pak zase až později, až dítě dále dospěje, založí vlastní rodinu, bude mít své děti.

A jak pravdu sdělit? Využít příležitosti. Například pohádky o Plaváčkovi, někdy nahraje pořad v televizi, jindy vyprávění babičky a dědečka o jejich dětství, na což můžeme navázat vyprávěním svým o tom, jak jsme tě našli a jak ses stal naším..., jak jsme byli v kojeneckém ústavu nebo dětském domově... . Vyprávění by mělo být takové, aby se k němu mohli přidávat další a další podrobnosti, ale aby se nemuselo obsahově nic měnit.

Den, kdy bylo dítě přijato, označovat jako nejšťastnější den svého života, a tuto tezi nikdy neodvolávat a nezpochybňovat, ani když nás dítě mnohdy rozzlobí.(Matějček,2002)

2.6.2. Osvojené dítě

„Dlouho jsem si myslela, že jsem jako malá byla často nemocná a moc často byla v nemocnici,“říká mladá žena. „Neměli jsme doma žádné fotky z doby, kdy jsem byla malá v vzpomínala jsem si, že se o mě staraly sestřičky a že tam v té nemocnici byl jeden moc zlobivý kluk. Pak jsem se uzdravila a od tří let jsem byla zdravá. To už jsem byla doma. Na své dětství si nemohu nijak stěžovat. Snad jen, že matka byla na mě dost přísná. Táta byl hodnější. Ve škole mě to moc nebavilo, matka na mě křičívala, že ze mne nic nebude. Táta

jenom mávl ruko. Říkal: „Práce je všude dost, nemůže být každý študovaný.“ Jednou, to bylo v sedmé třídě, jsme se pohádaly se spolužačkou. Řekla jsem jí něco sprostého, protože si ode mě půjčila talisman pro štěstí a ztratila ho. Ona na to, ať jí nenadávám, když jsem sama panchart. Nevěděla jsem, co to je panchart, a tak jsem se jí zeptala. Vysvětlila mi to. Věděla to od svých rodičů. Šla jsem ze školy domů a ani jsem tam nedošla, otočila jsem se a šla jsem za tátou. Čekala jsem na něj chvíli a ani už jsem nebrečela, protože jsem si to nedovedla představit. Konečně vyšel, utíkala jsem za ním, objala ho a řekla, co se mi stalo. Rozčílil se a řekl, že to je blbost. Vzal mě za ruku a šli jsme k té spolužačce, nebo spíš k jejím rodičům, že si to s nimi vyříká. Zazvonili jsme, otevřel její otec. Začali na sebe s mým tátou křičet, pak se začali žd'uchat. Oba byli při těle, zčervenali. Skočila jsem mezi ně, aby si něco neudělali. Otec mé spolužačky křičel, že je to pravda a pro pravdu se lidi nejvíce zlobí. Tak jsme šli domů; až doma mi máma řekla: „Tak to tedy víš, nejsme tví rodiče.“ Brečeli jsme všichni. Nemůžu ale říct, že jsem se potom nějak zhoršila ve škole nebo byla nějak zoufalá. To ne. Asi jsem si začala doma dělat víc, co chci, a méně jsem se mámy bála. Říkala jsem si: „Není moje, tak co...“ Ona mě přestala tolik honit do učení a kontrolovat. Táta se nezměnil, byl to velký dobrák. Začala jsem chodit na diskotéky, ale jenom v sobotu s kamarádkou a do půlnoci jsem musela být doma. Ve 14 letech jsem ale přišla o panenství. Toho kluka jsem ani moc neznala. Já jsem neuměla říct klukům ne. teď vidím, že to se mnou žádný z nich nijak upřímně nemyslel. Jenom mě využili, ale já se vždycky hrozně bála, že budu sama. Kluků jsem měla do osmnácti let dost, asi deset nebo dvacet, ale se všemi jsem nespala. A s těmi, s kterými jsem spala, jsem z toho nic neměla. Naštěstí jsem neotěhotněla ani nic nechýtila. Vlastně jsem měla štěstí. Šla jsem do učení, tam to šlo. Jenom kluci si ze mě dělali legraci a vymysleli mi takovou přezdívku. Spermohltka mi říkali. Připadali mi všichni hrozně hloupí a neznalí. Pak jsem se jednou na diskotéce seznámila se starším mužem. Přišel tam náhodou, omylem. Byl rozvedený a v našem městě na montáži. Bydlel asi o 40 km jinde než já. Choval se ke mně moc pěkně. Domluvili jsme se a začali spolu chodit. V té době umřel můj táta, zabilo ho to v práci, pracovní úraz. Možná ten starší pán mi ho trochu připomínal. Líbilo se mi, že na mě nenaléhá se sexem, i když jsme spolu také něco měli. Byl ale něžný a hodný. Na každou schůzku mi přinesl malý dárek. Měla jsem dojem, že ho to baví o mě pečovat. Jednou, to už jsem byla vyučená, jsem za ním jela autobusem. Zrovna se ochladilo a začal padat sníh. On na mě čekal na autobusovém nádraží a přinesl mi rukavice. Prý aby mi nebylo zima. To mě hrozně dojalo. Měla jsem pocit, že mám konečně někoho, o koho se mohu opřít. Kdo na mě myslí a má mě rád. Řekla jsem mu, že u něj už zůstanu. Máma to neviděla ráda. Říkala mi, že jsem ještě strašně mladá a on starý...no, měla pravdu, a lepro mě bylo tenkrát

podstatné, že mne má asi rád. Vzali jsem se a já brzy otěhotněla. Když jsem byla těhotná a potom s holčičkou na mateřské dovolené, tak to s ním šlo. Jenomže když jsem začala chodit do práce, a to jsem, když byly malé čtyři roky, musela, protože jsme měli málo peněz, začal žárlit. Nedovedete si představit, jak moc. Pořád mě kontroloval, nenechal mě vyspat a vyčítal mi úplné hlouposti. Někde vyčmúchal, jak jsem se chovala v učňáku, ale já mu všechno odpouštěla. On se mi tolikrát i omluvil, ale za chvíli to začalo nanovo. Začal mě podezírat, že malá není jeho. To byla úplná hloupost, ale jemu se to nakonec nedalo vymluvit. Střídavě mě vyhazoval z domu a zase dovoloval, abych se vrátila. Hrůza! Vlastně vysvobození bylo, když v té době onemocněla moje máma a nabídla mi, že se můžu vrátit domů. On byl asi také rád, rozhodně mi nebránil. Tak jsem se s malou odstěhovala, nenavštívil nás ani jednou. Posílá jen pár stovek výživného. Já už mateřskou nemám, pobírám jen dávky za péči o osobu blízkou. Nějak vyjdeme a o malou se postarám. S mámou to není lehké. Dost mě sekýruje, vyčítá. Chce, abych jí všechno o sobě vykládala, ale pak to použije proti mně. Někdy si připadám jako uvázaná. Vyčítám si, že se dceři nevěnuji tak, jak bych měla, ale nemám na to sílu. Mám dojem, že jsem si zpackala život a že to začalo v době, kdy jsem se ocitla v té nemocnici, co se jmenovala dětský domov...!“

Zdroj: Gabriel, Novák, 2008, s. 134-135

Komentář k příspěvku

U tohoto příběhu je otázkou, zda za dívčin promiskuitní život a její další životní obtíže nenese určitý podíl odpovědnosti nevhodná doba a způsob vyzrazení pravdy o adopci. Sama má dojem, že vše začalo již v dětském domově... Že by se nevyrovnala s identitou adoptovaného dítěte?

2.6.3. Toníček v pěstounské péči

„...chlapcem narozeným v srpnu 1993, značně tělesně postiženým, přijatým v červnu 1996 do pěstounské péče. Jde o dítě z utajovaného a nechtěného těhotenství mladé studentky, která s otcem dítěte neuzavřela manželství a ponechala je hned v porodnici. Dítě se narodilo předčasně, se závažným tělesným postižením, které je považováno za důsledek léků užívaných matkou v těhotenství se záměrem vyvolat samovolný potrat.

Chlapci chybí na obou pažích dlouhé kosti, ruce jsou napojeny před ramenním kloubem. Počet prstů na obou rukou je normální, palec však leží volně v dlani, nemůže být používán k úchopu, prsty ani celá ruka nejsou plně pohyblivé. Mimo to má chlapec trvale snížený počet trombocytů, srážlivost krve je tím značně narušena, takže je ohrožen každým poraněním.

Pěstouni se o Toníčkově dověděli náhodně z televizního pořadu „CO je to doma“, kde byl ukázán jako jedno z dětí kojeneckého ústavu, pro které by byla vhodná náhradní rodina. Ani při zvýšené individuální péči se v kojeneckém ústavu nedařilo rozvíjet jeho motorický a psychický vývoj. Krátké ručky ležely podél trupu, nemohl se převracet na bříško, podepírat se ručkama, neklekal si na kolínka ani neležel. Ležel na zádičkách, sedět nedovedl. Na speciálně vyrobeném vodítku seděl s podpěrou a sounož se odrážel. Reagoval pouze na slůvko „ham“, kterému rozuměl a opakoval je. V tomto stavu byl přijat do rodiny, kde žily tři vlastní děti ve věku 11, 9 a 7 let a chlapec v pěstounské péči ve věku 5 let. Děti byly na jeho přijetí připraveny a velmi ochotně se pak podílely na jeho dalším rozvoji. Do pěstounské rodiny byl předán s doporučením věnovat se maximálně rozvoji motoriky, čímž bude rozvíjena i psychika – o vývoji řeči měli odborníci pochybnosti.

Adaptace v rodině probíhala dosti obtížně, chlapec nedovedl pochopit změnu prostředí a lidí. Byla mu věnována maximální péče, která se začala postupně výrazně projevovat. Naučil se kutálet, sedět, pošupovat se po zemi pomocí zadečku a chodidel a projevoval nad touto možností pohybu velkou radost. Když byl postaven, musel být držen v podpaždí, sám stát nedovedl. To bylo nutno dlouho nacvičovat, aby udržel rovnováhu. Po roce pobytu v rodině začal dělat první krůčky. Současně se rozvíjela řeč, znal dobře členy rodiny, rád si s dětmi hrál, byl usměvavý a velmi aktivní. Zajímala ho práce s počítačem, sledoval hry a v 5 letech již ty jednodušší sám hrál. Celkové opoždění se postupně vyrovnávalo, takže v 6 letech mohl nastoupit do mateřské školy. V celém městě se však nenašla ani jediná mateřská škola, která by chlapce byla ochotna přijmout, proto musel být denně dovážen na jednu vesničku, kde mu byla věnována velká péče a kde se dobře do všech činností zapojil. Toníček velmi rád běhá, kope obratně do míče, i svými krátkými ručkama se snaží chytat a házet míč, háže „šipky“, spadlé předměty si sám podává v hlubokém předklonu i za pomoci úst. Běhá po nerovném terénu, jezdí na speciálně upravené trojkolce. Po dvou letech docházky do mateřské školy, přerušované opakovanými hospitalizacemi pro jeho krevní chorobu, projevil předpoklady pro nástup školní docházky. I do školy musí být dovážen na vesnici, kde je pro něho dobré pochopení a jeho učitel hledá nejvhodnější pracovní postupy. Po třech měsících školní docházky je zde Toníček velmi spokojen, ve škole se mu líbí, čte nejlépe ze třídy. Psaní je

dosti obtížné, tužka musí být delší, opírá si ji o tvář. Učitel spolupracuje s pěstouny – plánují využití počítače, lavice má být speciálně upravena.

Pěstounskou péči je možno hodnotit jako velmi dobrou. Dítě, které bylo téměř ve třech letech na úrovni kojence v rozmezí asi od 6 do 12 měsíců a mělo perspektivu jedině na umístění do ústavu sociální péče pro tělesně postižené, se podařilo v rodině intenzivní a láskyplnou péčí rozvinout tak, že je po psychické stránce v rámci širší normy, má předpoklady zvládnutí normální školy, i deprivace poškození odeznělo.“

Zdroj: Matějček, 2002, s. 93-94

Komentář k příspěvku

Tento příběh velmi obrazně ukazuje, jak dobře se může dítě rozvinout v náhradní rodinné péči. V tomto případě jde o dítě postižené. Tím spíše je třeba s ním v rodině pracovat a věnovat se mu. Měl by takovou péči i v ústavním zařízení? Dostal by se na takovou úroveň? Tam by se jistě deprivace prohlubovala, místo toho, aby odezněla, tak jak bylo dosaženo v tomto příběhu.

2.7. Úskalí NRP

Jak napovídá zcela jistě příběh Jsem adoptovaná..., může u adopce, jako u jedné z forem náhradní rodinné péče dojít ke skutečnostem, díky nimž je soužití v adoptivní rodině narušeno. Jedná se zejména o to, kdy a jak se dítě dozví to, že je dítětem adoptivním, nikoliv biologickým.

Touto problematikou se zajímal také jeden z našich předních odborníků v oblasti dětské a vývojové psychologie prof. PhDr. Zdeněk Matějček. I on se setkal s příběhy dětí, u nichž bylo osvojení chybně prozrazeno. Uvádí (Matějček, 1999), že když dělali šetření v šedesátých letech, zjistili, že adoptivní svazky vzešlé z pěstounské péče vycházejí nejlépe. Jako příčinu udává, že v těchto rodinách nebyla adopce utajena, ba naopak tyto děti od počátku znaly pravdu.

„Náš tým z dětské psychiatrie vyšetřoval všechny děti v jednom dětském domově se zvýšenou péčí, což byl název pro výchovná zařízení pro děti s poruchami chování mnohdy predelikventního či už delikventního rázu. Mně se stalo celkem náhodou, že jsem tam jednou vyšetřoval hned za sebou tři chlapce s nezvyklou anamnézou. Všichni tři byli totiž z adoptovaných rodin. V ústavu byli z těch nejmladších – bylo jim kolem dvanácti let. Jejich

zlobení, „nezvladatelné chování“, záškoláctví, nesmyslné útoky z domova a další přestupky je přivedly nakonec do tohoto zařízení, kde se měli napravit. Při bližším rozboru se ukázalo, že u všech tří počátek obtíží spadl časově do doby, kdy sami vypátrali, vytušili, zaslechli či jinak se dověděli, že rodiče, které dosud pokládali samozřejmě za své vlastní, vlastními nejsou.

Zkrátka prozrazené osvojení.“ (Matějček, 1999)

V případě nešetrného prozrazení může dojít k narušení vztahu osvojence s adoptivními rodiči. „Hněv, vztek, zklamání, zášť, zoufalství se neobráť vůči těm, kdo tuto skutečnost právě nevhodně odhalili, ale proti těm, kdo mu ji až do této chvíle tajili. Ztráta jistoty, zázemí a důvěry může být v takovém případě vskutku nebezpečná a zhoubná. S pravdou si nelze při výchově zahrávat a sdělovat by ji měl ten, kdo ji dokáže sdělit včas, šetrně, srozumitelně a přiměřeně situaci a vývojovému údobí dítěte. Teprve tehdy osvobozuje a nezraňuje.“ (Matějček, 2002)

„Postupně, s přibývajícimi poznatky se mi otázka „pravdy ve výchově“ začala měnit v princip, který jsem teď ochoten hájit nejen z hlediska morálky, ale i z hlediska pedagogiky a psychologie.“ (Matějček, 1999)

Matějček (1999) doporučuje, aby se v adoptivních rodinách slavily dvoje narozeniny. Ty jedny z nich budou slaveny v den, kdy dítě přišlo do rodiny, aby si tento šťastný den připomínali.

S poznávání vlastní minulosti souhlasí i Archerová (2001): „Pro děti, které neměly snadný a přímočarý start do života, je možná ještě důležitější, aby se o sobě dozvíдалy co nejvíc a co nejdříve. Co dítě neví, to si snadno vymyslí, a jeho představy bývají často mnohem horší než skutečnost.“

Dalším možným úskalím v adopci může být přijetí rodičovské identity adoptivními rodiči. „Přijímají „cizí“ dítě ze své nenaplněné potřeby rodičovství a stylizují se pak do postavení rodičů vlastních, jak o tom do té doby snili. Pro tuto svým způsobem „vyhladovělou“ a teprve po dlouhém čekání a velkém úsilí naplněnou potřebu mateřství a otcovství mají mnohdy větší obtíže v přijetí sebe jakožto „náhradních“ a „nevlastních“ rodičů než třeba pěstouni. Problémy s vlastní identitou jsou jim často i větší překážkou v pochopení individuality svého adoptovaného dítěte. Předpokládají samozřejmě, že dítě je od nynějška vskutku jen jejich, a představa, že vy dítě mělo vyrůstat s vědomím, že není „vlastní“, je jim následkem toho těžko přijatelná. Naopak pěstounům je přijatelná zpravidla bez větších rozpaků.“

Fakt, že rodiče do osvojeného dítěte promítají svá životní očekávání, oslabuje jejich toleranci k nižší inteligenci či k méně říjeným vlastnostem dítěte, které se zpravidla ohlásí s jeho vstupem do školy. Vyvíjejí větší tlak na jeho „vzdělávání“, na jeho společenskou úspěšnost, mnohdy přehánějí i péči o jeho zdraví, takže snáze vzbudí jeho obranné mechanismy. Ty bývají pak jednou z nejzávažnějších komplikací soužití rodičů a jejich nyní vlastního (leč přece jen „cizího“ dítěte.“ (Matějček, 1999)

Pokud se rodiče bojí prozradit dítěti i veřejnosti, že se jim jejich dítě nenarodilo, ale že ho adoptovali, znamená to, že své rodičovství pokládají za méně hodnotné. (Matějček, 1999)

2.8. Ze statistik MPSV

Ze statistické ročenky z oblasti práce a sociálních věcí (viz tabulka – příloha č. 2) lze vyčíst, že za rok 2008 tyto údaje:

- v evidenci 790 žadatelů o osvojení a 612 žádostí o pěstounskou péči
- 4 607 pěstounských rodin a 59 zařízení pro pěstounskou péči
- do péče budoucích osvojitelů svěřeno 501 dětí a do péče budoucích pěstounů 438

Ze statistické ročenky ministerstva práce a sociálních věcí za rok 2000 vyplývají následující údaje:

- ke dni 31.12.2000 bylo evidováno 1696 žadatelů o osvojení a 632 žadatelů o pěstounskou péči, celkem bylo k témuž datu podáno 3 056 žádostí o náhradní rodinnou péči
- ke dni 31.12.2000 existovalo v ČR 4 607 pěstounských rodin, ve kterých žilo 6 000 dětí
- v r. 2000 bylo svěřeno do péče budoucích osvojitelů 512 dětí, do péče budoucích pěstounů 339 dětí

Ze statistik vyplývá rapidní pokles žadatelů o osvojení. Naopak počet žadatelů o pěstounskou péči v období srovnávaných 8 let zůstává stejný. Ovšem mírně stoupá počet umístěných dětí do pěstounské péče i počet pěstounských rodin.

Příčin poklesu o osvojení může být hned několik. Osvojitelé mohou mít vyšší nároky než pěstouni. Chtějí obvykle dítě co nejmenší, nejzdravější, nejinteligentnější, neromské. Když už ne „bílé“, pak jiného než romského etnika. Pokud možno modrookou blondatou holčičku. Ti „nežádoucí“ pak zůstávají „na ocet“ v dětských domovech. Z toho vyplývá, že někteří z dětí, kteří končí v dětských domovech, by mohli končit v rodinách osvojitelů, pokud by jejich nároky nebyly tak vysoké. Dalším důvodem je potom právní volnost, která je nezbytností pro případné osvojení.

Závěr

Z uvedených skutečností je vidět, že pro dítě je nejvhodnější náhradní rodinná péče, která je nejbližší klasickému rodinnému prostředí. Zde je dítě schopno se přirozeně vyvíjet, pociťovat zázemí a teplo domova, což zajišťuje absenci citové deprivace a má mnoho pozitivních aspektů pro zdravý vývoj jedince. Jen je třeba, aby si rodiče – osvojitelé vytvořili správnou identitu takových rodičů a netajili dítěti jeho původ. V tom případě by se mohli potíže vyskytnout i v případě adopce.

V náhradní rodině dítě žije a vyrůstá ve zdravém, rodinném prostředí, pociťuje lásku a bezpečí a je zde jistě mnohem lépe připraveno do života (umí být samostatné, zvládá běžné životní úkony jako např. nakupování, učí se znát hodnotu peněz, má vztahy s rodinnými příslušníky a širokým okolím). Na rozdíl od ústavní výchovy, kde dítě očividně strádá, navíc kde se někdy setkává s hrubostí a šikanou ze strany výchovných pracovníků.

Se systémem ústavní výchovy je spjato mnoho problémů uvedených nejen v kapitole 1.6., ale i dalších, uváděných dále. Zejména velmi obtížné je, nejen pro děti uvedené ve výše zmiňovaném projektu Kde domov můj, opuštění ústavního zařízení. Nehen, že je dítě z prostředí, ve kterém vyrůstalo, nepřipraveno na běžný život (nákupy, vaření, hospodaření s penězi apod.), ale také nemá dostatečné prostředky pro počáteční období. Tedy dobu, než si nalezne zaměstnání a bydlení. Tento člověk zde nemá vytvořené s nikým vazby, nemůže se na nikoho spolehnout, obrátit. U pěstounské péče zde takový problém není, i když také 18 rokem končí

Bohužel, jak bylo zjištěno, počet zařízení, kde se vykonává ústavní výchova, roste. Téměř osm tisíc dětí v ústavní péči je velmi alarmující číslo. Z toho téměř pět tisíc dětí v dětských domovech. Naproti tomu téměř stejný počet dětí, přesně 7 581 nalezneme v náhradní rodinné péči. Tento stav je tedy téměř vyrovnaný, což je poněkud chmurná představa. Oněch pět tisíc dětí z dětských domovů, nebo alespoň značnou část z nich by byla možno umístit do náhradní rodinné péče. Proč se tedy tak neděje?

Aby se tento stav změnil, bylo by potřeba zvýšit počet těch zájemců o náhradní rodinnou péči, dále by bylo vhodné zvýšit počet právně volných dětí například změnou legislativy, pak také snížit počet dětí, o které se rodiče nechtějí nebo nemohou starat. Na ty, kteří se starat nemohou, mnohdy z finančních důvodů, by měl myslet také stát. A ty rodiče, kteří se starat nechtějí, by se měli zamyslet a co nejdříve umožnit, aby jejich dítě, o které nemají skutečný zájem, bylo co nejdříve právně volné a mohlo tak být předáno do náhradní rodiny. Stát by ušetřil peníze, neboť ústavní výchova je nákladnější než náhradní rodinná péče a dítě by dostalo to nejdůležitější – rodinu, ve které by mohlo žít.

Na závěr chci říci, že doufám, že co nejvíce dětí bude umísťováno do rodin, nikoliv do ústavních zařízení.

Seznam použité literatury

ARCHEROVÁ, C. *Dítě v náhradní rodině*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-578-4

Asociace náhradní výchovy. [online]. Praha [cit. 10. června 2010]. Dostupné na <<http://anv.skolniweb.cz/>>.

BUBLEOVÁ, V. A KOL.: *Adopce.com - průvodce náhradní rodinnou péčí*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2007. Dostupné také na [www: <http://www.adopce.com/beta/adopce/>](http://www.adopce.com/beta/adopce/).

BUBLEOVÁ, V. A KOL.: *Průvodce náhradní rodinnou péčí*. Praha. Středisko náhradní rodinné péče, 2010. Dostupné také na WWW: <http://www.nahradnirodina.cz/ke_stazeni.html>.

DOM o.s. [online].Praha [cit. 12. května 2010]. Dostupné na WWW: <<http://dom-os.cz/>>.

Fond ohrožených dětí. [online].Praha [cit. 10. května 2010]. Dostupné na WWW: <<http://www.fod.cz>>.

Federace dětských domovů České republiky. [online]. Přerov [cit. 10. června 2010]. Dostupné na WWW: < <http://www.fddcr.cz/>>.

GABRIEL, Z., NOVÁK, T.: *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Grada, 2008, 144 s., ISBN 978-80-247-1788-3

ISIS. [online]. Olomouc: [cit.20. června 2010]. Dostupné na WWW: <<http://isis.unas.cz/>>.

Kde domov můj. [online]. Praha [cit. 2. června 2010]. Dostupné na WWW: < <http://www.naseadresa.cz/cz/s347/c908/n37346>>.

KOLEKTIV AUTORŮ: *Výchovná problematika v dětských zařízeních*. Brno: Institut pro další vzdělávání pracovníků ve zdravotnictví, 1996. ISBN 80-7013-212-4

KOLEKTIV PRACOVNÍKŮ ÚIV: *Statistická ročenka školství 2007/2008*. Ústav pro informace ve vzdělávání, Praha, 2008, ISBN 978-80-211-0551-5

KOLUCHOVÁ, J.: *Diagnostika a reparaibilita psychické deprivace*. Praha: SPN, 1987.

KoVAŘÍK, J. a KOL.: *Náhradní rodinná péče v praxi*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-957-7

LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada Publishing, 1998. ISBN 80-7169-195-X

MATĚJČEK, Z. a kol.: *Náhradní rodinná péče*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-304-8

MATĚJČEK, Z. a kol. *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-637-3

MATĚJČEK, Z., BUBLEOVÁ, v., KOVAŘÍK, J.: *Pozdní následky psychické deprivace a subdeprivace*. Praha: Psychiatrické centrum, 1997. ISBN 80-85121-89-1

NADACE TEREZY MAXOVÉ [online]. Praha: [cit.20. června 2010]. Dostupné na WWW: <<http://www.terezamaxovadetem.cz/>>.

PIPEKOVÁ, J. a kol. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. Brno: Paido, 1998. ISBN 80-85931-65-6

Rozum a cit. [online]. Praha: [cit.20. června 2010]. Dostupné na WWW: <<http://www.rozumacit.cz/home.html>>.

ŘÍČAN, P., KREJČÍŘOVÁ, D.: *Dětská klinická psychologie*. Praha: Grada, 1997. ISBN 80-247-1049-8

Sdružení pěstounských rodin. [online]. Brno: [cit.20. června 2010]. Dostupné na WWW: <www.pestouni.cz>.

Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí 2008. Praha: MPSV, 2009. ISBN 978-80-7421-004-4

Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí 2006. Praha: MPSV, 2007. ISBN 978-80-86878-54-6

Statistická ročenka školství 2008/2009. [online].Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání [cit.22. května 2010]. Dostupné na Internetu. <<http://toiler.uiv.cz/ročenka/ročenka.asp>>.

Statistická ročenka školství 2005/2006. [online].Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání [cit.22. května 2010]. Dostupné na Internetu. <<http://toiler.uiv.cz/ročenka/ročenka.asp>>.

STŘEDISKO NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE. [online].Praha: [cit.12. května 2010]. Dostupné na WWW: <<http://www.nahradnirodina.cz/>>.

STŘEP. [online].Praha: [cit.12. května 2010]. Dostupné na WWW: <<http://www.strep.cz/>>.

ŠKOVIERA, A. *Dilemata náhradní výchovy*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-318-5

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád

Zákon č. 381/2005 Sb., o veřejném ochránci práv

Zákon č. 218/2000 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže)

Přílohy

Příloha č. 1

Statické ukazatele ústavní výchovy v zařízeních pro děti od 3 let

	2000 (stav k 15.10.2000)			2005/2006 (stav k 31.10.2005)			2008/2009 (stav k 30.10.2008)		
	<i>počet zařízení</i>	<i>lůžková kapacita</i>	<i>počet dětí</i>	<i>počet zařízení</i>	<i>lůžková kapacita</i>	<i>počet dětí</i>	<i>počet zařízení</i>	<i>lůžková kapacita</i>	<i>počet dětí</i>
dětský domov	nezjištěno	4924	4624	149	5310	4869	155	5262	4739
dětský domov se školou	nezjištěno	2500	nezjištěno	29	1030	815	29	981	742
výchovný ústav	nezjištěno		nezjištěno	34	1426	1400	34	1467	1546
diagnostický ústav	nezjištěno	512	469	13	471	537	14	565	793
CELKEM	191	7943	7333	225	8237	7621	232	8275	7820

Zdroj:

statistika 2000 - <http://www.fod.cz>

statistiky 2005/2006 a 2008/2009 - <http://toiler.uiv.cz/rocenka/rocenka.asp>

Statistické ukazatele náhradní rodinné péče

Sledovaný ukazatel/rok		2000	2006	2008
Dětí v NRP		6000	6873	7581
Počet pěstounských rodin		4607	4845	5790
Zařízení pro výkon pěstounské péče		nezjištěno	58	59
Žádosti o pěstounskou péči		632	510	612
Počet vyřízených žádostí pěst. Péče		nezjištěno	436	531
Žádosti o osvojení		1696	1592	790
Počet vyřízených žádostí - osvojení		nezjištěno	806	792
Počet dětí umístěných do:	péče budoucích osvojitelů	512	496	501
	osvojení	nezjištěno	516	542
	péče budoucích pěstounů	339	298	438
	péče jiných občanů než rodičů	1026	1314	1402

Zdroj:statistika 2000 - <http://www.fod.cz>

statistika 2006 a 2008 - Statistické ročenky z oblasti práce a sociálních věcí (viz seznam literatury)

Příloha č. 3

Ministerstvo zdravotnictví České republiky
MUDr. Milan Špaček
náměstek ministryně

V Praze dne 25. června 2003
Č.j.: 14426/2003

Vážená paní předsedkyně,
reaguji na Váš dopis ze dne 22.5.2003.

Ministerstvo zdravotnictví bylo dle věcné příslušnosti požádáno Ministerstvem práce a sociálních věcí o stanovisko k žádosti Fondu ohrožených dětí o dotaci na projekt zařízení FOD v Praze 4, Láskově ulici. Stanovisko Ministerstva zdravotnictví k dané problematice je následující:

V souladu se zákonem č. 20/ 1966 Sb. , o péči o zdraví lidu, v platném znění, je péče o děti do 3 let věku vyrůstající mimo vlastní rodinu poskytována ve zvláštních dětských zařízeních (kojenecké ústavy, dětské domovy pro děti do 3 let věku), které spadají do působnosti resortu zdravotnictví, a to vzhledem ke specifickým potřebám daného věkového období.

Tato zařízení jsou schopna přijímat děti nejen dlouhodobě opuštěné rodiči, s nařízenou ústavní výchovou, ale i děti uvedeného věku v krizové situaci vyžadující okamžitou pomoc, a to včetně sourozenců. Poskytují nouzové přístřeší i matce dítěte, jejíž pobyt může být využit k zácviu v péči o dítě.

Dětem ve zvláštních dětských zařízeních je poskytována potřebná komplexní péče, zejména péče preventivní, diagnostická, léčebná, léčebně rehabilitační, sociálně právní, výchovná a zaopatření. Tuto péči zajišťuje odborný personál v čele s dětskými lékaři, psychologem, rehabilitačními sestrami, sociálními pracovníci, popř. i speciálními pedagogy. Běžnou ošetrovatelskou a výchovnou péči o děti pak provádějí vyškolené zdravotní sestry se specializací dětské sestry, mnohdy absolventky postgraduálních kursů pedagogiky a psychologie.

Na 100 dětí jsou doporučována minimálně 3 místa pro dětské lékaře, 4 místa vysokoškolsky vzdělaného odborníka (psycholog, pedagog), 66 zdravotních (dětských) sester - možno nahradit v maximálním počtu 10% sanitárními sestrami, 2 rehabilitační pracovníce, 2 sociální pracovníce.

Přes uvedenou komplexnost péče o děti uvedeného věku je třeba zdůraznit, že na prvním místě u těchto dětí je uspokojení jejich biologických potřeb. Podání správné stravy ve správné kvalitě a správném množství, udržování dětí v čistotě, oblékání a svlékání dětí při pobytu na vzduchu venku atd. Pouze tehdy, bude-li dítě v dobré tělesné pohodě, je možno rozvíjet další stimulaci dítěte různými výchovnými metodami. Protože tyto základní ošetrovatelské úkony k uspokojení biologických potřeb umí v našich poměrech

pouze uvedený zdravotnický personál, je také zařazení těchto zařízení do resortu zdravotnictví oprávněné. Jiný typ personálu (např. vychovatelé) není pro takovou činnost připraven. Zdaleka však nejde jen o uvedené úkony. Mnohé děti potřebují speciální dietu, jiné musí být trvale sondovány, protože potravu nepřijímají spontánně, mnoho těchto dětí je trvale postižených nebo rizikových vzhledem k rizikovému těhotenství (abstinenční syndrom dětí narkomanek) a pod.

Stávající počet lůžek v kojeneckých ústavech a dětských domovech do 3 let věku je dostatečný s tím, že nepodkročitelný počet míst pro ČR je 2000 lůžek.

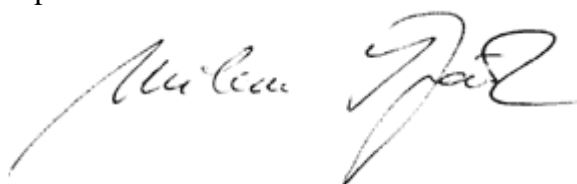
Z hlediska konkrétních potřeb hlavního města Prahy poskytuje péči uvedené skupině dětí Kojenecký ústav s dětským domovem při FTN v Praze - Krči, Dětský domov pro děti od 1 do 3 let v Praze 10 v Říčanské ulici a nově i Dětský domov pro děti od 1 do 3 let v Praze 5 - Zbraslavi. Potřeba lůžek a míst je takto dostatečně pokryta.

Z výše uvedeného vyplývá, že péče o děti do 3 let věku vyžadující okamžitou pomoc je dostatečným způsobem zabezpečena a že nelze připustit, aby péči o děti do 3 let věku zajišťoval subjekt, který není zdravotnickým zařízením a nesplňuje příslušné podmínky pro poskytování dané péče.

Záměr Fondu ohrožených dětí otevřít zařízení pro děti do 3 let věku vyžadující okamžitou pomoc proto Ministerstvo zdravotnictví považuje za zcela zbytečný a protiprávní, nebude-li toto zařízení splňovat příslušné právní normy zvláštního zdravotnického zařízení.

S výše uvedeným stanoviskem Ministerstva zdravotnictví byl seznámen Primátor hlavního města Prahy, Komise Ministerstva zdravotnictví pro péči o děti a dorost a zdravotní radové jednotlivých krajů.

S pozdravem

Zdroj://www.fod.cz/stranky/adopce/nrp/svereni2.htm